

The Requirements of International Climate Change Law in Line with the Legal Protection of Environmental Refugees

Rozhin Taghdisi Nezhad Master Student, International Law,
University of Tehran, Tehran, Iran

Kian Biglarbeigi * Ph.D Student, International Law,
University of Tehran, Tehran,

Amirsaed Vakil Assistant Professor, Department of
Public International Law, University of
Tehran, Tehran, Iran

1. Introduction

Climate change is progressing rapidly, and its associated risks are intensifying. Evidence shows that these hazards can significantly affect lives and livelihoods around the world, often pushing vulnerable individuals, communities, and countries toward their physical and socio-economic adaptation limits. In response, human migration has become a common and long-term strategy to cope with the adverse

* Corresponding Author: kian.biglarbeigi@gmail.com

How to Cite: Taghdisi Nezhad, R., Biglarbeigi, K. & Vakil, A., “The Requirements of International Climate Change Law in Line with the Legal Protection of Environmental Refugees”, The Quarterly Journal of Public Law Research, Vol. 27, No. 87, (2025), 221-274. Doi: [10.22054/QJPL.2025.77763.2971](https://doi.org/10.22054/QJPL.2025.77763.2971)

consequences of climate change and recurring droughts. The term *environmental refugee* refers to individuals who, due to the impact of climate change, are forced to relocate in order to preserve their livelihoods and ensure survival. According to the International Organization for Migration, environmental refugees are individuals who change their place of residence due to environmental disasters or deteriorating environmental conditions. These displacements can be within or across borders, and either short-term or long-term. It is important to distinguish between the concepts of environmental migrant and environmental refugee, as each carries different connotations. Migrants often choose to relocate in search of better living conditions and are not typically fleeing direct threats to their safety or survival. In contrast, refugees are compelled to flee due to such threats and are unable to return safely to their home regions. Unlike refugees, migrants continue to enjoy the protection of their state of nationality. Given the widespread and growing effects of climate change, migration is expected to become an increasingly critical issue for countries at all income levels, as highlighted in World Development Report (2023). Not only do environmental refugees endanger the fundamental rights of migrants—such as the rights to life, health, housing, security, and access to clean water and food—but their displacement can also lead to cultural and ethnic conflicts, thus posing a risk to global peace and security (Mosaffa & Hosseinzadeh-Hashemi, 2016). Moreover, environmental refugees are often more vulnerable due to factors such as poverty, discrimination, separation from their homeland and families, and lack of access to basic resources necessary for the realization of their fundamental rights and freedoms. This highlights the urgent need for enhanced legal protection for them. In this respect, the current study aimed to explore how the requirements of international law concerning refugee

protection in general can be extended to cover environmental refugees.

2. Literature Review

The literature has addressed the issue of climate change and its associated challenges at both domestic and international levels, including the emerging phenomenon of environmental refugees. For instance, in the article “Legal Protection for Climate Change Refugees,” Mosaffa and Hosseinzadeh-Hashemi (2016) highlighted the need for legal protection of environmental refugees, emphasizing the relevance of international and regional legal documents. Similarly, the article titled “Environmentally-Displaced Persons in International Law: Conceptual Ambiguity and the Need for a Legal Framework” (Modarress-Sabzevary & Ghari Seyed Fatemi, 2019) explored the legal frameworks and challenges surrounding environmental refugees. It offered a conceptual analysis of the term *environmental refugee* and distinguished between displacement resulting from natural disasters and that caused by climate change. Despite these significant contributions, there remains a gap in the literature: no comprehensive study has yet examined the international community’s commitments to environmental refugees in the form of international legal measures. The present research sought to fill this gap by offering a novel and in-depth examination of international legal norms—both mandatory and non-mandatory—along with governmental actions, the roles of international organizations, and relevant judicial precedents. The objective was to support and clarify the legal rights of environmental refugees within the broader framework of international law.

3. Materials and Methods

The present study used a library research method to collect the data. Moreover, a descriptive–analytical approach was used to analyze the data. The analysis focused on examining the legal regulations governing climate change, and exploring the protective mechanisms available to environmental refugees under international human rights law. It also investigated relevant mechanisms in international treaties, governmental measures, international organizations, and judicial precedents.

4. Results and Discussion

The 1992 United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), the 1997 Kyoto Protocol, and the 2015 Paris Agreement are among the most significant international efforts aimed at addressing and stabilizing greenhouse gas emissions. Similarly, the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees underscore the global community’s recognition of the fundamental rights of refugees. In other words, the international community’s efforts to formulate protective laws through various international conventions on refugee rights and climate change demonstrate that global public opinion has not remained indifferent to the issue of environmental refugees. These efforts reflect a consistent desire to uphold the dignity and fundamental rights of refugees. Although judicial systems have shown some support for environmental refugees—potentially signaling the emergence of customary international norms in their favor—a review of international documents reveals that none of the existing treaties on refugee rights specifically address environmental refugees. This legislative gap underscores the urgent need for the international community to lay the groundwork for a comprehensive and inclusive

convention that clearly defines the rights of environmental refugees and ensures that states meet their obligations. Until such a convention is adopted, it is essential that countries—particularly those that are parties to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees, the 1967 Protocol, and other relevant human rights instruments—enter into supportive bilateral or multilateral agreements. These agreements, guided by the legal framework of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), can help protect the rights of environmental refugees and facilitate safe, regular, and humane migration through humanitarian aid. It is hoped that the international community will take appropriate measures to address global warming and mitigate the adverse effects of climate change by revisiting the current legal framework for refugees, eliminating existing shortcomings, and establishing effective enforcement guarantees.

5. Conclusion

It is necessary to develop the existing requirements of international law concerning climate change and refugees. As a first step, efforts should focus on strengthening the foundation of the international responsibility regime for refugees, including the formulation of a comprehensive and precise definition of environmental refugees and a clear articulation of the obligations of both countries of origin and host states through international agreements. Building on existing normative frameworks—particularly the principles established in the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees—it is possible either to create a distinct legal system to protect environmental refugees or, at the very least, to extend the scope of human rights protections to encompass their fundamental rights. To achieve this, the legal and supportive mechanisms of international organizations

can serve as tools to pressure governments into fulfilling their international commitments.

Keywords: International Climate Change Law, Environmental Migration, Environmental Refuge, Refugee Rights, Environment

الزامات حقوق بین الملل تغییر اقلیم در راستای حمایت حقوقی از پناهندگان زیست محیطی

روژین تقدیسی نژاد دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران

کیان بیگلربیگی* دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران

امیرساعد وکیل استادیار گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

امروزه پدیده تغییرات اقلیمی و پیامدهای مخرب آن، چالش‌های حیاتی و پرمخاطره‌ای را فراروی جهان گشوده است. به دنبال آسیب‌های گریبان‌گیر تغییرات آب و هوایی، سالانه میلیون‌ها نفر در سراسر دنیا مجبور به مهاجرت می‌شوند. بررسی اجمالی برخی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی پیرامون تغییرات اقلیمی همچون کنوانسیون نیویورک ۱۹۹۲، پروتکل کیوتو ۱۹۹۷ و توافق‌نامه پاریس ۲۰۱۵، حاکی از عدم وجود سازکاری منسجم و همه‌جانبه در راستای حمایت از پناهندگان زیست محیطی است؛ حتی کنوانسیون حقوق پناهندگان ۱۹۵۱ و پروتکل اصلاحی آن نیز به‌طور خاص سخنی از پناهندگان زیست محیطی نیاورده‌اند. در مقابل، رویه قضایی، اقدام‌های سازمان‌ها و سایر هنجارهای غیرالزام‌آور بین‌المللی، نویدبخش حمایت نسبتاً مؤثر جامعه جهانی از پناهندگان زیست محیطی می‌باشند. در حال حاضر، نظام حقوق بین‌الملل بشر و حمایت عام نظام جهانی از پناهندگان، در قالب کنوانسیون حقوق پناهندگان و دیگر اسناد بین‌المللی، تنها ابزار موجود و نقطه عطفی در جهت ایجاد توازن میان سیاست‌های مهاجرتی سخت‌گیرانه دولت‌ها و تحقق حقوق بنیادین پناهجویان تلقی می‌شود؛ پرسش این است که چگونه الزامات حقوق بین‌الملل در مورد حمایت از پناهندگان به‌طور کلی قابل تسری به پناهندگان زیست محیطی است؟ در نهایت این نتیجه حاصل می‌شود تصویب کنوانسیون جدید، انعقاد موافقت‌نامه‌های حمایتی دو یا چندجانبه با هدف تضمین حقوق پناهندگان زیست محیطی و فراهم‌سازی بستری مناسب برای مهاجرتی ایمن و منظم از طریق کمک‌های بشردوستانه بیش از پیش ضرورت دارد.

واژگان کلیدی: حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم، مهاجرت زیست محیطی، پناهندگی زیست محیطی، حقوق پناهندگان، محیط زیست.

مقدمه

بدون شک پدیده تغییرات اقلیمی که نتیجه مستقیم افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای می‌باشد از جمله چالش‌های حیاتی جهان معاصر است که جامعه بین‌المللی را با بحران‌های جدی و انکارناپذیری مواجه می‌کند؛ به گونه‌ای که با توجه به گرمای فزاینده زمین و به تبع آن بالا آمدن آب دریاها، برخی از دانشمندان معتقدند گرمایش کنونی با سرعتی در حال وقوع است که در ۱۰۰۰۰ سال گذشته دیده نشده است.^۱ باید دانست بر اساس داده‌های سرویس تغییرات اقلیمی کوپرنیک،^۲ ژوئن گذشته گرم‌ترین ماه ژوئن ثبت شده در تاریخ جهان بود و به این ترتیب سیزدهمین ماه پیاپی با بالاترین حدنصاب دمایی به ثبت رسید^۳ و در نتیجه، میانگین دمای جهانی در ۱۲ ماه منتهی به ژوئن ۲۰۲۴ حتی از سال ۲۰۱۸ که حدنصاب‌های دمایی جدیدی را با دمای بیش از ۵۰ درجه سانتی‌گراد در مناطق آفریقا و آسیا به ارمغان آورده بود، پیشی گرفت.^۴

بنابراین مشاهده می‌شود که تغییرات اقلیمی به سرعت در حال انجام است و خطرات مرتبط با آن تشدید می‌شود. شواهد نشان می‌دهد که این خطرات می‌توانند به طور قابل توجهی بر زندگی و معیشت در سراسر جهان تأثیر بگذارند و همچنین افراد، جوامع و کشورهای آسیب‌پذیر را به محدودیت‌های سازگاری فیزیکی و اجتماعی-اقتصادی خود سوق دهند.^۵

در این راستا طبیعتاً بشر برای مقابله و تطبیق با پیامدهای ناگوار تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های پیاپی، به مهاجرت به عنوان یک واکنش معمول و دیرینه روی می‌آورد. از این رو پدیده پناهندگی زیست‌محیطی به وضعیت افرادی اطلاق می‌شود که تحت تأثیر

1. NASA. (n.d.). Evidence. NASA Climate Change: Vital Signs of the Planet. Retrieved July 8, 2023, from <https://science.nasa.gov/climate-change/evidence>.

2. Copernicus Climate Change Service (C3S).

3. Copernicus Climate Change Service. (2024, July). Surface Air Temperature Record for June 2024, Retrieved August 20, 2023, available at: <https://climate.copernicus.eu/surface-air-temperature-june-2024>.

4. Reinhard Machler, et al., *Loss and Damage from Climate Change* (Cham: Climate Risk Management, Policy and Governance, Springer, 2018) p. 9.

5. Ibid.

تغییر شرایط اقلیمی، جهت کسب معیشت و حفظ حیات خود، به جابه‌جایی محل زندگی روی می‌آورند. از طرف دیگر طبق تعریف سازمان بین‌المللی مهاجرت، «مهاجران زیست‌محیطی شامل افرادی است که به دلیل حوادث زیست‌محیطی یا در اثر وخیم‌تر شدن وضعیت زیست‌محیطی، محل سکونت خود را تغییر می‌دهند. این جابه‌جایی‌ها می‌تواند درون مرزی یا فرامرزی به صورت کوتاه مدت یا بلندمدت باشد».^۱

از این‌رو توجه به این نکته ضروری است که باید میان دو مفهوم «مهاجران زیست‌محیطی»^۲ و «پناهندگان زیست‌محیطی»^۳ از جهت بار معنایی متفاوتی که دارند، تفکیک قائل شد. علت تمایز این دو واژه، در حقیقت در تفاوت معنایی «مهاجرت» و «پناهندگی» نهفته است؛ از این جهت که مهاجران اغلب بنا به انتخاب خود و بر اساس یافتن شرایط مطلوب زندگی و نه به دلیل تهدید مستقیم آزار و اذیت و مرگ، به مهاجرت روی می‌آورند. در واقع برعکس پناهندگان که معمولاً نمی‌توانند بدون ترس و دغدغه به خانه خود بازگردند؛ مهاجران با چنین موانعی مواجه نمی‌باشند و هم‌چنان تحت حمایت دولت متبوع خویش قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است که در این مقاله چنین تفکیکی همواره مدنظر نویسندگان بوده است.^۴

گراندی،^۵ کمیسر سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، در بیست‌وهفتمین کنفرانس جهانی تغییرات اقلیمی در سال ۲۰۲۲ در شرم‌الشیخ مصر تصریح کرد که «سران دولت‌ها باید کشورهایی را که در خط مقدم بحران اقلیم قرار گرفته‌اند، در برابر توفان‌ها و سیلاب‌های شدید آماده کنند و تأثیرات وضعیت اضطراری اقلیم را کاهش دهند».^۶ بر

۱. مهناز خرسندی و عسکر جلالیان، «اصل منع اعاده پناهندگان از منظر اسناد حقوق بشری با تأکید بر پناهجویان زیست‌محیطی»، فصلنامه تمدن حقوقی، دوره ۵، شماره ۱۲، (پاییز ۱۴۰۱)، ص ۱۰۳.

2. Environmental Migrant.

3. Environmental Refugee.

4. UN Refugees, (2022, December 15). What is the Difference between a Refugee and a Migrant? USA for UNHCR. Retrieved August 20, 2023, from <https://www.unrefugees.org/news/what-is-the-difference-between-a-refugee-and-a-migrant>.

5. Filippo Grandi, UN High Commissioner for Refugees, Beginning on 1 July 2023 and ending on 31 December (2025).

6. The United Nations High Commissioner for Refugees, 27th World Climate Change Conference, Sharm El-Sheikh, Egypt, November (2022), available at:

اساس گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان، بیش از ۷۰ درصد پناهجویان و بی‌جاشدگان در سرتاسر جهان، از کشورهایی می‌باشند که از پیامدهای اقلیم به‌خصوص متأثر شده‌اند.^۱ همچنین بر اساس گزارش توسعه جهانی در سال ۲۰۲۳، حدود ۲.۳ درصد از جمعیت جهان، معادل با ۱۸۴ میلیون نفر، خارج از کشور متبوع خود زندگی می‌کنند. آمارها نشان‌گر این است که حدود ۴۳ درصد از این پناهندگان در کشورهای فقیر و متوسط استقرار یافته‌اند. با عنایت به اثرات گسترده تغییرات اقلیمی، انتظار می‌رود مهاجرت برای همه کشورها در تمام سطوح درآمدی به‌طور فزاینده‌ای ضروری شود.^۲

پناهندگی زیست‌محیطی علاوه بر به خطر انداختن حقوق بنیادین افراد مهاجر از قبیل حق بر حیات، سلامت، بهداشت، مسکن، امنیت و دسترسی به آب و غذای سالم؛ به دلیل مواجهه فرهنگ‌های متفاوت و نامتجانس می‌تواند زمینه بروز تنش‌ها و درگیری‌های قومی و فرهنگی را سبب شود و از این نظر تهدیدی علیه صلح و امنیت جهانی قلمداد گردد.^۳ از این رو طبیعتاً پناهندگان زیست‌محیطی به دلیل عوامل مختلفی از جمله فقر، تبعیض، جدایی از زادگاه و خانواده‌های خود که بدون شک فشار عاطفی بسیاری را بر سلامت روان ایشان تحمیل می‌کند و نیز فقدان دسترسی به حداقل امکانات موجود برای تحقق حقوق و آزادی‌های اساسی‌شان، در برابر اثرات تغییرات اقلیمی مانند بلایای طبیعی، ناامنی غذایی و ابتلا به انواع بیماری‌های جسمی و روحی آسیب‌پذیرتر می‌باشند و این خود، ضرورت حمایت‌های حقوقی بیشتر از آنان را ایجاب می‌نماید.

در نتیجه پرسش این است که چگونه الزامات حقوق بین‌الملل در مورد حمایت از پناهندگان به‌طور کلی قابل تسری به پناهندگان زیست‌محیطی است؟ فلذا با روش

<https://www.unhcr.org/news/press-releases/unhcrs-grandi-urges-world-leaders-not-forget-displaced-people-cop27>.

1. Report of the UN High Commissioner for Refugees, (2022), available at: <https://www.unhcr.org/news/press-releases/unhcrs-grandi-urges-world-leaders-not-forget-displaced-people-cop27>.

2. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies, Washington, DC: World Bank, Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>.

۳. نسرين مصفا و حورا حسين زاده هاشمي، «حمایت حقوقی از پناهجویان تغییرات اقلیمی»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی

(ISJ)، سال سیزدهم، شماره ۱، (تابستان ۱۳۹۵)، ص ۲.

توصیفی- تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای، ضمن نگاه اجمالی به حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم، به بررسی الزامات حقوق بین‌الملل پیرامون حمایت از پناهندگی زیست‌محیطی می‌پردازد و سپس ضمن بیان حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی در سایه سازکارهای حقوق بشری، حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی را در پرتوی معاهدات بین‌المللی، اقدام‌های دولت‌ها، رویه سازمان‌های بین‌المللی و نیز در رویه قضایی و دیگر هنجارهای غیرالزام‌آور حقوق بین‌الملل مورد واکاوی قرار می‌دهد.

۱. حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم

افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای در دهه ۱۹۸۰، تجهیز جامعه بین‌المللی به انواع سازکارهای مقابله با پدیده نامطلوب تغییرات اقلیمی را می‌طلبید. طبق تحقیقات اخیر، تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از بزرگ‌ترین تهدیدات جهانی برای سلامت انسان در قرن ۲۱ شناسایی شده است.^۱ در نتیجه جهان به منظور آمادگی برای رویارویی با بحران جدید و چالش حیاتی خود، برگزاری کنفرانس‌ها و تدوین موافقت‌نامه‌های بین‌المللی متعددی را برای پایبندی هرچه بیشتر جامعه بین‌المللی در راستای غلبه بر آثار مخرب تغییرات اقلیمی مورد توجه قرار داد.

نخستین اقدام توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۸ در قالب تشکیل «هیأت بین‌الدول تغییر اقلیم»^۲ صورت گرفت و در همان سال به طور مشترک توسط سازمان

1. Margaret Rosso Grossman, "Climate Change and the Individual", The American Journal of Comparative Law, Vol. 66, Issue suppl_1, (2018), p. 346.

2. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

وظیفه این مجمع گردآوری اطلاعات مربوط به گرمایش کره زمین و تعیین تأثیرهای آن است. سیاستمداران باید بر پایه اطلاعات منتشره از سوی این مجمع خطرات را ارزیابی کنند. در واقع می‌توان گفت این مجمع که به اختصار IPCC نامیده می‌شود، یک ارگان بین دولتی علمی است که به ارزیابی جامع علمی، فنی، اجتماعی و اقتصادی در مورد مخاطرات تغییرات اقلیمی بر اثر فعالیت‌های انسانی در سرتاسر جهان اقدام می‌کند. ارزیابی پیامدهای بالقوه این تغییرات و گزینه‌های احتمالی سازگاری با این پیامدها و کاستن از عواقب آن از کوشش‌های این نهاد است.

available at: <https://climatechange.doe.ir/portal/file>.

جهانی هواشناسی و برنامه محیط زیست ملل متحد تأسیس شد تا به ارزیابی یافته‌های علمی در زمینه تغییر اقلیم بپردازد.^۱

در این راستا از جمله کنوانسیون‌های بین‌المللی مهم پیرامون تغییرات اقلیمی، می‌توان به کنوانسیون ۱۹۹۲ نیویورک^۲ و پروتکل کیوتو ۱۹۹۷^۳ اشاره کرد. همچنین اقدام مهم دیگر جامعه بین‌المللی به منظور مقابله با افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای در ۱۲ دسامبر سال ۲۰۱۵ با تصویب توافق‌نامه پاریس^۴ رقم خورد. تلاش برای محدود کردن افزایش دمای جهانی در عصر حاضر به میزان دو درجه سانتی‌گراد و یا کمتر از آن همانند دوران قبل از صنعتی شدن از جمله اهداف قابل توجه این توافقنامه به‌شمار می‌رود.

بدین منظور، دولت‌های طرف این پیمان تا سال ۲۰۲۰ متعهد شدند برنامه اقدام‌های ملی خود پیرامون اقلیم را در چارچوب الزامات قانونی مصرح در توافق‌نامه پاریس، با عنوان مشارکت‌های ملی تعیین شده^۵ ارائه کنند. سازکارها و تمهیداتی که توافق‌نامه پاریس برای نیل به توسعه پایدار و مبارزه با تغییرات اقلیمی و سازگاری با اثرات آن به ارمغان می‌آورد،

۱. مصیب مقبلی دامنه و سید حسین ثنایی‌نژاد، «بررسی اجمالی تغییر اقلیم با تکیه بر کنفرانس‌های مربوط به کنوانسیون تغییر اقلیم سازمان ملل و نقش ایران در آن»، دگرگونی‌ها و مخاطرات آب و هوایی، سال اول، شماره ۲، (پاییز و زمستان ۱۳۹۸)، ص ۱۱.

۲. کنوانسیون ۱۹۹۲ نیویورک حاصل تلاش کمیته مذاکرات بین‌الدول در سال ۱۹۹۰ است که از سوی مجمع عمومی سازمان ملل برای تدوین کنوانسیون تغییرات اقلیمی تشکیل گردید. سرانجام پیش‌نویس تهیه شده توسط این کمیته، در نهم ماه می ۱۹۹۲ با هدف الزام کشورهای عضو به پایدارسازی مقدار گازهای گلخانه‌ای در جو زمین به منظور جلوگیری از مشکلات عدیده اقلیمی در شهر نیویورک به تصویب رسید.

۳. همچنین پروتکل کیوتو ۱۹۹۷ با هدف کاهش صدور گازهای گلخانه‌ای به‌عنوان مهم‌ترین عامل گرمایش زمین، در شهر کیوتو ژاپن تصویب و از سال ۲۰۰۵ لازم‌الاجرا گردید. طبق این معاهده، کشورهای صنعتی متعهد به کاهش پنج درصدی میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای خود طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۸ شدند. برای آگاهی بیشتر از تاریخچه و نحوه شکل‌گیری کنفرانس‌های مربوط به تغییرات اقلیمی بنگرید به: «مقبلی دامنه و ثنایی‌نژاد، پیشین».

4. The Paris Agreement, It Was Adopted by 196 Parties at the UN Climate Change Conference (COP21) in Paris, France, on 12 December (2015), It Entered into Force on 4 November (2016).

5. Nationally Determined Contributions (NDCs).

سبب شده است تا از این توافق‌نامه به‌عنوان اولین توافق الزام‌آور و قانونی در حوزه مقابله با تغییرات اقلیمی یاد شود.^۱

در نهایت می‌توان گفت تمام این اقدام‌ها با هدف افزایش آگاهی افکار عمومی و سیاست‌مداران در مورد تأثیرات انسانی و به‌ویژه جابه‌جایی جمعیت‌های ناشی از پیامدهای تغییرات اقلیمی و همچنین تقویت مبارزه سیاسی برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای است.^۲ اما همان‌طور که پیشتر بدان اشاره شد مؤسسه تغییرات اقلیمی کوپرنیک (C3S) در بخشی از جدیدترین بیانیه خود معتقد است که دمای هوا در ژوئن سال ۲۰۲۴، ۱.۵۰ درجه سانتی‌گراد از دمای میانگین برآورد شده برای ژوئن در دوره ۱۸۵۰ تا ۱۹۰۰ یعنی دوره پیش از صنعتی‌شدن بیشتر بوده است و به‌عبارتی گرم‌ترین ژوئن تاریخ از زمان صنعتی‌شدن جهان می‌باشد.^۳ همچنین میانگین دمای هوا در سپتامبر ۲۰۲۳ نیز ۰.۹۳ درجه بالاتر از زمان اندازه‌گیری درجه هوا بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۲ بوده است.^۴ این امر زنگ خطری برای جامعه بشری در راستای تلاش هرچه بیشتر به‌منظور انجام برنامه‌ریزی‌های مؤثر و هدفمند برای جامه عمل پوشاندن به تعهدات مندرج در توافق‌نامه پاریس تلقی می‌شود.

باید اشاره کرد گرچه نظام حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم با ارائه تعهدات جهان‌شمول برای دولت‌ها، گام‌های مثبتی را در راستای ترسیم یک رژیم حقوقی نسبتاً کارآمد برای مقابله با آثار ویران‌گر تغییرات اقلیمی برداشته است، لکن در هیچ‌یک از توافق‌نامه‌های مرتبط با حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم، به مفهوم پناهندگی زیست‌محیطی و سازکارهای

1. United Nations Framework Convention on Climate Change, (2015, December 12), The Paris Agreement. Retrieved July 8, 2023, available at: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>.

2. Christel Cournil, "Les "réfugiés environnementaux": Enjeux et questionnements autour d'une catégorie émergente", Migrations Société, No.128, (2010), p. 73.

3. Copernicus Climate Change Service, (2024, July), Surface Air Temperature Record for June 2024, Retrieved August 20, 2023, available at: <https://climate.copernicus.eu/surface-air-temperature-june-2024>.

۴. یورونیوز فارسی، (۲۰۲۳)، گرم‌ترین سپتامبر کره زمین از دوره صنعتی شدن؛ ۲۰۲۳ احتمالاً گرم‌ترین سال تاریخ خواهد بود. بازبینی شده در ۲۹ مرداد ۱۴۰۲:

<https://parsi.euronews.com/2023/10/05/hottest-september-on-record-2023-ever-hot-year>.

حمایتی ناظر بر آن از جمله چگونگی امکان اقامه دعاوی اقلیمی اشاره‌ای نشده است؛ بنابراین گرچه دولت‌ها تعهدات گسترده‌ای برای کاهش تغییرات اقلیمی بر اساس معاهدات بین‌المللی محیط زیست و تعهدات گسترده‌تری تحت قواعد بین‌المللی عرفی دارند، اما دعاوی شاکیان معمولاً برای استناد به هریک از این تعهدات عموماً متکی به معاهدات حقوق بشری است.^۱

۲. حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی در سایه سازکارهای حقوق بشری

بررسی اجمالی برخی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی پیرامون پناهندگان از جمله کنوانسیون ۱۹۵۱ مربوط به وضعیت پناهندگان،^۲ ما را به این حقیقت رهنمون می‌سازد که هیچ سند بین‌المللی فراگیری در خصوص تعیین وضعیت، شناسایی حقوق اشخاص در دوران جابه‌جایی و تعیین مسئولیت دولت‌ها، جوامع و سازمان‌های بین‌المللی در حمایت از پناهندگان محیط زیستی وجود ندارد. در نتیجه، تضمین حمایت از پناهندگان محیط زیستی، در غیاب سندی که مشخصاً حقوق این اشخاص و تکالیف دولت‌ها را برشمرده باشد، به امری چالش‌برانگیز تبدیل می‌شود.^۳

اما به این نکته نیز باید توجه داشت، گرچه نظام حقوق بین‌الملل فعلی فاقد سازکارهای مشخص و منسجم در راستای حمایت حقوقی از پناهندگان زیست‌محیطی است، لکن این خلأ تقنینی مانع از اعمال قواعد حقوق بین‌الملل بشر بر پناهندگان محیط زیستی نخواهد بود. حقوق بین‌الملل بشر که رسالت خطیر آن پاسداری از حقوق بنیادین افراد و حمایت از شأن و کرامت انسانی، فارغ از تنوع نژادی، قومی و مذهبی است؛ تعهدات جهان‌شمولی

1. Benoit Mayer, "Climate Change Mitigation as an Obligation under Human Rights Treaties?", American Journal of International Law, Vol. 115, Issue. 3, (2021), p. 410.

2. The Convention Relating to the Status of Refugees.

۳. ساسان مدرس سبزواری و سید محمد قاری سیدفاطمی، «مهاجران محیط زیستی در حقوق بین‌الملل: از ابهام مفهومی تا فقدان چارچوب حقوقی»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال ۲۰، شماره ۶۱، (زمستان ۱۳۹۷)، ص ۱۸۱.

را برای احترام،^۱ حمایت^۲ و اقدام به اجرای قوانین و الزامات^۳ خود بر دوش دولت‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی عرصه جهانی می‌گذارد.

• در این راستا، بند (و) اعلامیه هزاره سازمان ملل متحد مصوب سال ۲۰۰۰ میلادی،^۴ به حمایت از اشخاص آسیب‌پذیر پرداخته است و یادآوری می‌کند که باید در جهت کاهش رنج‌های بشری تلاش کرد و هر نوع کمک و پشتیبانی را که لازم است به آنها ارائه داد تا به زندگی متعارف و سالم خود بازگردند و شأن انسانی‌شان حفظ و حمایت شود؛^۵

• ماده ۱۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸^۶ این حق را به پناهنده داده است که در برابر مخاطرات گوناگون و هولناک، در جستجوی پناهگاه در دیگر کشورهای جهان باشد؛

• ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶^۷ مقرر می‌کند: «همه کشورهای عضو این میثاق متعهدند که خوراک و اسکان مکفی را برای بهبود وضعیت شهروندان مهیا کنند»؛

• ماده ۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶^۸ نیز بیان می‌دارد: «وجود یک خطر عمومی فوق‌العاده، چنانچه موجودیت یک ملت را تهدید کند، در صورتی که این خطر رسماً اعلام بشود، کشورهای طرف این میثاق به میزانی که وضعیت حتماً ایجاب می‌نماید، می‌توانند تدابیری خارج از الزامات مقرر در این میثاق اتخاذ نمایند، مشروط بر این که تدابیر مزبور با سایر الزاماتی که بر طبق حقوق بین‌الملل به‌عهده دارند مغایرت نداشته باشد

1. Duty to Respect.

2. Duty to Protect.

3. Duty to Fulfill.

4. United Nations Millennium Declaration, adopted on 8 September 2000 by General Assembly resolution 55/2.

۵. امیر ساعد وکیل و پوریا عسکری، نسل سوم حقوق بشر حقوق همبستگی، چاپ اول (تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۸۳) ص ۱۳۵.

6. The Universal Declaration Human Rights (UDHR), It Was Accepted by the General Assembly as Resolution /UNGA Resolution_217) During Its Third Session on 10 December 1948 at the Palais de Chaillot in Paris, France.

7. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights New York, 16 December 1966.

8. International Covenant on Civil and Political Rights, adopted 16 December 1966 by General Assembly resolution 2200A (XXI).

و منجر به تبعیضی منحصرأ بر اساس نژاد، رنگ، جنس، زبان، اصل و منشأ مذهبی یا اجتماعی نشود». بدین ترتیب می‌توان بحران اقلیمی و پیامدهای مخرب ناشی از آن، همچون وقوع باران‌های سیل‌آسا، از بین رفتن اکوسیستم‌های ساحلی، بالا آمدن آب دریا و ناپدید شدن برخی جزایر، از میان رفتن گونه‌های گیاهی و جانوری و خشکسالی‌های پاییزی و قحطی حاصل از آن را به مثابه مصادیق یک خطر عمومی تهدیدآمیز علیه موجودیت و بقای یک ملت و دیگر حقوق اجتماعی و اقتصادی تابعان آن تلقی کرد و بدین صورت، مفاد ماده ۴ میثاق پیش‌گفته را نیز به‌منظور حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی به آنان تعمیم داد.

بنابراین مشاهده می‌شود که در حال حاضر، کاستی‌های نظام حقوق بین‌الملل پیرامون حمایتی همه‌جانبه از پناهندگان زیست‌محیطی، تا حدودی در سایه هنجارها و الزامات حقوق بین‌الملل بشر مرتفع گردیده است؛ زیرا همان‌طور که مقدمه میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز بدان اشاره دارد، «دولت‌ها بر طبق منشور ملل متحد به ترویج احترام جهانی و مؤثر و رعایت حقوق و آزادی‌های بشر ملزم هستند»^۱.

۳. حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی در حقوق بین‌الملل

در این قسمت به‌طور خاص به حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی در پرتو معاهدات بین‌المللی، اقدام‌های دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و نیز در سایه رویه قضایی و سایر هنجارهای غیرالزام‌آور حقوق بین‌الملل پرداخته می‌شود.

۳-۱. معاهدات بین‌المللی

با تصویب کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱، اولین گام در راستای تدوین کنوانسیون جهانی شمول که بتواند گویای قواعد کلی پیرامون حمایت از پناهندگان باشد، برداشته شد. حال باید دید که کنوانسیون ۱۹۵۱ پناهندگان و پروتکل اصلاحی آن تا چه اندازه قابل تعمیم به پناهندگان زیست‌محیطی است؟ علاوه بر این کنوانسیون و پروتکل الحاقی ۱۹۶۷ آن که از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی موجود به‌منظور حمایت از پناهندگان

1. Preamble of the International Covenant on Civil and Political Rights, (1966).

تلقى می‌شوند؛ بررسی کنوانسیون بین‌المللی حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان ۱۹۹۰ و نیز بررسی الزامات قانونی موجود در کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ با هدف حمایت و تضمین حقوق اساسی کارگران و کودکان مهاجر ضروری به نظر می‌رسد. بدین منظور به بررسی آنها در ادامه پرداخته می‌شود.

۱-۱-۳. کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱ و پروتکل اصلاحی آن^۱

در راستای حمایت حقوقی از پناهندگان، سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۱ اتفاق مهمی را رقم زد و آن، تصویب کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان بود.^۲ این کنوانسیون که شالوده حقوق بین‌الملل پناهندگان را تشکیل می‌دهد؛ حاوی تعریف پناهنده و حداقل معیار رفتار با پناهندگان است که شامل افرادی که قبل از اول ژانویه ۱۹۵۱ که به اروپا و دیگر مناطق پناهنده شده بودند، می‌شد. سرانجام بحران پناهندگی که در اواخر دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ رخ داد، ضرورت تدوین و تصویب یک پروتکل برای انضمام به این کنوانسیون را به منظور گسترش قلمرو زمانی و مکانی آن یادآور شد.^۳ پروتکل پیش گفته که در سال ۱۹۶۷ به تصویب رسید، به عنوان سندی جدا از کنوانسیون، محدودیت‌های زمانی و جغرافیایی آن را از میان برمی‌دارد و در مجموع به همراه کنوانسیون ۱۹۵۱، سه موضوع اصلی را پوشش می‌دهد که آنها را در محورهای ذیل می‌توان خلاصه نمود:

الف- تعریف اولیه پناهنده و همچنین چگونگی پایان وضعیت پناهندگی؛

1. Convention Relating to the Status of Refugees, Adopted 28 July 1951, by United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons Convened under General Assembly Resolution 429 (V) of 14 December 1950 and Its 1967 Additional Protocol.

۲. کنوانسیون پیش گفته مشتمل بر یک مقدمه و چهل و شش ماده و یک الحاقیه به همراه یک ضمیمه و پروتکل مربوط آن مورخ ۳۱ ژانویه سال ۱۹۶۷ می‌باشد.

۳. احسان اسدی‌پور و همکاران، «حق و حقوق پناهندگان بر اساس اسناد بین‌المللی»، کنفرانس ملی اندیشه‌های نوین و خلاق در مدیریت و حسابداری، مطالعات حقوقی و اجتماعی، (۱۳۹۷)، ص ۷.

ب- حقوق و تعهدات پناهندگان در کشور پناهنده از جمله حق برخوردار شدن از حمایت اصل منع اعاده یا بازگشت قهری به کشوری که حیات یا آزادی آنها در آن کشور در معرض تهدید خواهد بود؛

پ- تعهدات دولت‌ها شامل همکاری با کمیساریای پناهندگان در اجرای وظایف و کمک به وظیفه نظارت آن بر کاربرد کنوانسیون. از آن‌جا که پذیرش و الحاق دولت‌ها به پروتکل، به منزله مهر تأیید آنها بر بیشتر مواد کنوانسیون پناهندگان پیرامون همه افراد تحت پوشش پروتکل است؛ بنابراین به نظر می‌رسد که کنوانسیون ۱۹۵۱ و پروتکل ۱۹۶۷ هم‌چنان هسته مرکزی نظام بین‌المللی حمایت از پناهندگان می‌باشند.^۱

طبق کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱ و پروتکل الحاقی ۱۹۶۷، «پناهنده» به‌عنوان فردی تعریف می‌شود که خارج از کشور مبدأ خود است و به علت ترس موجه از آزار و اذیت به دلایل نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در یک گروه اجتماعی خاص یا عقاید سیاسی، قادر نیست یا تمایل بازگشت به کشور مبدأ خود را ندارد.^۲

همان‌طور که مشاهده می‌شود در این کنوانسیون علل پناهندگی به عواملی از جمله نژاد، مذهب، ملیت، تعلق به گروه اجتماعی معین و یا داشتن گرایش سیاسی خاص محدود شده است. فلذا با توجه به سیاق ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۵۱، به نظر می‌رسد که اول، عوامل پیش گفته در این سند حصری و محدود به موارد ذکر شده است و بنابراین شامل پناهندگان زیست‌محیطی که به علت تغییر ناگهانی یا درازمدت در محیط زیست خود مجبور به ترک خانه خود می‌شوند، نمی‌باشد؛ دوم، برخلاف اکثر پناهندگان، پناهندگان زیست‌محیطی معمولاً هم‌چنان تحت حمایت دولت متبوع خود می‌باشند، ویژگی که با عبارت صریح کنوانسیون که «نمی‌تواند و یا به علت ترس پیش گفته نمی‌خواهد خود را تحت حمایت آن کشور قرار دهد» مطابقت ندارد و سوم، در حالی که طبق تعریف کنوانسیون از پناهنده،

۱. همان.

2. UNHCR Factsheet on 1951 Convention and 1967 Protocol, Art.1, Available at: <https://www.unhcr.org/uk/sites/uk/files/legacy-pdf/3bbdb0954.pdf>.

شخص پناهجو باید در خارج از مرزهای دولت متبوع خود باشد، بسیاری از پناهندگان تغییر اقلیم در زمان درخواست پناهندگی هنوز از مرزهای بین‌المللی عبور نکرده‌اند.^۱ همچنین پروتکل اصلاحی منضم به کنوانسیون ۱۹۵۱ پناهندگان بیان می‌دارد: «اصطلاح پناهنده در این پروتکل، به استثنای موارد اجرایی بند ۳ ماده ۱، شامل کلیه افرادی است که مصداق تعریف مندرج در ماده ۱ کنوانسیون می‌باشند، مشروط بر آن که عبارت «در نتیجه حوادثی که قبل از تاریخ اول ژانویه ۱۹۵۱ وقوع یافته» و عبارت «پس از بروز این قبیل حوادث» مندرج در بند ۲ بخش الف ماده ۱ کأن لم یکن تلقی گردد.

بنابراین ملاحظه می‌شود که با برداشتن محدودیت زمانی موجود در کنوانسیون ۱۹۵۱ پناهندگان توسط پروتکل اصلاحی ۱۹۶۷، دایره شمول افرادی که به موجب این کنوانسیون پناهنده تلقی می‌شوند افزایش یافته است، لکن هم‌چنان به عامل تغییرات اقلیمی و متعاقب آن به پدیده پناهندگی زیست‌محیطی اشاره‌ای نگردیده است. علاوه بر محدودیت موجود در تعریف پناهنده، با تحلیل اجمالی کنوانسیون و پروتکل پیش‌گفته، آشکارا می‌توان دریافت که گرچه اسناد پیش‌گفته حداقل استانداردهای رفتار با پناهندگان را در قالب تعهدات بین‌المللی بر دولت‌ها بار می‌کنند و چارچوبی برای همکاری بین کشورها در جهت رسیدگی به مسائل مربوط به پناهندگان ایجاد می‌نمایند؛ لکن باید اذعان داشت از آن‌جا که اجرای تعهدات کنوانسیون و پروتکل نام‌برده بر عهده دولت‌ها قرار دارد، ضمانت اجرای این اسناد همچنان ضعیف است و هیچ ساز کار قوی برای تضمین رعایت آنها وجود ندارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مصفا و حسین‌زاده هاشمی، همان، ص ۱۳.

۳-۱-۲. کنوانسیون بین‌المللی حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان ۱۹۹۰^۱

اکنون اینگونه شده است «کنوانسیون بین‌المللی حقوق» که حاوی مجموعه‌ای از ضوابط حقوقی و موازین اخلاقی است، با هدف حفاظت از کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان تنظیم شده است. از جمله قابل توجه‌ترین حق‌ها در این کنوانسیون می‌توان به حق خروج از کشور، حق درمان اضطراری پزشکی برای همه مهاجران، حق شرکت در اتحادیه‌های کارگری و حق رسیدگی عادلانه و برابری در مقابل قانون اشاره کرد، اما برای کارگران مهاجر قانونی، حق‌های بیشتری شامل حق مهاجرت خانواده، مشارکت سیاسی و دسترسی منظم به مراقبت‌های پزشکی در نظر گرفته شده است.^۲

گرچه کنوانسیون پیش‌گفته به‌طور خاص دلالت بر کارگران مهاجری دارد که به‌صورت قانونی موفق به دریافت اقامت شده‌اند و تعمیم آن به پناهندگان ممکن است نیاز به تفسیر یا بازنگری در مبانی و مفاهیم موجود در کنوانسیون داشته باشد و همچنین گرچه برخی از دولت‌ها ممکن است تمایلی به تعمیم این کنوانسیون به کارگران پناهنده به دلیل نگرانی‌های مربوط به مهاجرت و مسائل امنیتی نداشته باشند؛ اما از آنجایی که جمعیت قابل توجهی از پناهندگان زیست‌محیطی را کارگران مهاجر مزارع تشکیل می‌دهند که در اثر وقوع تغییرات اقلیمی و بروز خشکسالی‌های پیاپی، با مشکلات عدیده اقتصادی و بالتبع آن فقر مواجه می‌شوند؛ در نتیجه کنوانسیون حمایت از حقوق کارگران مهاجر و همه اعضای خانواده‌های آنان با در نظر گرفتن حقوق خاصی برای همه کارگران مهاجر بدون توجه به وضعیت مهاجرت آنها گام مثبتی برای حمایت از حقوق کارگران مهاجر و ضابطه‌مند نمودن کنش‌ها و تعهدات جامعه بین‌المللی در قبال این قشر از پناهندگان زیست‌محیطی قلمداد می‌شود؛ چراکه وقوع بحران‌های اقلیمی به‌مثابه بروز قوه قاهره

1. The International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, Signed on 18 December 1990, Entered into Force on 1 July 2003.

2. Ryszard Cholewinski, Paul de Guchteneire & Antoine Pecoud Frontmatter, *Migration and Human Rights: The United Convention on Migrant Workers' Rights* (Cambridge University Press, 2009) p. 36.

می‌تواند تا حدی به پناهندگی این قشر به‌ویژه در نبود سند حمایتی بین‌المللی جامع، و جاهت قانونی بخشد.

۳-۱-۳. کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹^۱ و کودکان مهاجر

آسیب‌پذیرتر بودن کودکان در مقایسه با دیگر گروه‌های پناهندگان زیست‌محیطی، توجه ویژه جامعه جهانی را نسبت به احقاق حقوق اولیه و اساسی آنان ایجاب می‌نماید. مشکل کمبود غذایی، مسکن، بیماری‌های مسری و غیرمسری، جدایی از خانواده، سربازی اجباری و حتی سوءاستفاده‌های جنسی و محرومیت از تحصیل از جمله عواملی هستند که رشد جسمی و روحی کودکان مهاجر را با مشکل مواجه می‌سازد.^۲ گری کونیل،^۳ مدیر یونیسف در آمریکای لاتین و کارائیب، نیز در ۷ سپتامبر ۲۰۲۳ اظهار می‌دارد: «کودکانی که به دلیل خشونت گروهی، بی‌ثباتی، فقر و تغییرات اقلیمی در این منطقه از خانه‌های خود رانده شده‌اند، حدود ۲۵ درصد از مهاجران را تشکیل می‌دهند که تقریباً دو برابر میانگین جهانی (۱۳ درصد) است».^۴

در این راستا ماده ۲۲ کنوانسیون حقوق کودک بیان می‌دارد: «کودکان پناهجو که کشور مبدأ خود را برای فرار از جنگ، آزار و اذیت یا بلایای طبیعی ترک می‌کنند، حق دارند از حمایت و مقررات مناسب مانند بهداشت، آموزش و مسکن طبق این کنوانسیون

1. The Convention on the Rights of the Child, Adopted by the UN General Assembly on 20 November 1989, Entered into Force in September 1990, Available at: <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>> accessed 7 July 2023.

۲. منوچهر توسلی نائینی، «جنگ و حقوق کودکان آواره و بی‌سرپرست»، فقه و حقوق خانواده، شماره ۳۲، (زمستان ۱۳۸۲)، ص ۴۱.

3. Garry Conille, UNICEF Regional Director, Latin America and the Caribbean.

4. UNICEF Report, Panama/ New-York, September 2023 available at: <<https://www.unicef.org/press-releases/number-migrant-children-moving-across-latin-america-and-caribbean-hits-new-record>> accessed 20 August 2023.

بهره‌مند شوند»^۱. در نتیجه مشاهده می‌شود که حقوق بین‌الملل همواره تعهد به رعایت حقوق بنیادین همه افراد بشری را بر دوش دولت‌ها به‌عنوان تابعان اصلی خود می‌گذارد. بنابراین با عنایت به بند ۱۰ مقدمه کنوانسیون حقوق کودک که مطابق اعلامیه حمایت از زنان و کودکان در مواقع اضطراری و جنگ‌ها ۱۹۷۴^۲، تمام کودکانی را که در شرایط دشوار زندگی می‌کنند، شایسته توجه ویژه می‌داند^۳ و نیز با بررسی و تحلیل مفاد کنوانسیون مورد بحث می‌توان بیان داشت: نظر به این مهم که این پیمان‌نامه برای تمام کودکان بدون استثناء اعمال می‌شود، اصل شمولیت قواعد حقوق بشری، تفسیر گسترده‌ای از مفاد کنوانسیون مطروح را به نفع کودکان پناهنده مجاز می‌نماید. به‌علاوه، جدای از اصل شمولیت قواعد حقوق بشری، همچنین می‌توان اذعان داشت تحت نظام تعهدات سه‌گانه دولت‌ها در زمینه حقوق بشر یعنی همان تعهد به احترام، حمایت و ایفای ملاحظات مربوط به حقوق بشر نیز که پیشتر بدان اشاره شد، می‌توان قائل به پابندی جامعه جهانی نسبت به موازین حقوق بشری مندرج در کنوانسیون پیش‌گفته در رفتار با کودکان پناهنده باشیم. در نتیجه تعمیم کنوانسیون حقوق کودک به کودکان پناهنده، با توجه به آسیب‌پذیری مضاعف کودکان در نبود معاهده بین‌المللی جامعی که به‌طور خاص به حقوق کودکان پناهنده اختصاص داشته باشد، می‌تواند تا حدی این خلأ را پوشش دهد.

لازم به ذکر است که مبنای چنین تعمیمی، چه در خصوص کنوانسیون بین‌المللی حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان و چه در مورد کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودکان؛ ضرورت اعمال «دکترین حمایت تکمیلی»^۴ می‌باشد که در طول دهه گذشته، موضوع بحث‌های علمی قابل توجهی بوده است. اصطلاح حمایت تکمیلی به‌طور کلی برای اشاره به حمایت بین‌المللی از افرادی به کار می‌رود که خارج از حوزه حمایتی

1. Vaghri, Z., Tessier, Z., & Whalen, C, "Refugee and Asylum-seeking Children: Interrupted Child Development and Unfulfilled Child Rights, Children, Vol. 6, Issue 11, (2019), P. 2, Available at: <https://doi.org/10.3390/children6110120>.

2. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, adopted by General Assembly resolution 3318 (XXIX) on 14 December 1974, Entered into Force in 1974.

3. Preamble of the Convention on the Rights of the Child, 1989, para 10.

4. Complementary Protection Doctrine.

کنوانسیون پناهندگان قرار می‌گیرند، اما به دلایل دیگری بر اساس تعهدات بین‌المللی حقوق بشر، حمایت از آنها یک ضرورت است.^۱

نظر به نکته یاد شده و نیز با توجه به این که تعهدات بین‌المللی عام‌الشمول،^۲ از جمله تعهدات ناشی از اصول مربوط به حقوق بنیادین بشر می‌باشند که نه فقط رضایت قراردادی دولت‌ها، بلکه اقتضای عضویت در جامعه بین‌المللی مستلزم رعایت آنها به عنوان تعهدات الزام‌آور می‌باشد؛^۳ فارغ از ماهیت معاهدات موجود، تا زمان شکل‌گیری اجماع جهانی به منظور انعقاد معاهدات بین‌المللی خاص پیرامون حقوق پناهندگان زیست‌محیطی، این افراد باید زیر چتر حمایت حقوق بنیادین بشری از حمایت بین‌المللی دولت‌ها بهره‌مند گردند. مقدمه توافق‌نامه پاریس ۲۰۱۵ پیرامون تغییرات اقلیمی نیز با اذعان به این که تغییرات اقلیمی، نگرانی مشترک بشریت است بر تعهدات طرف‌های این توافق‌نامه دائر بر مقابله با تغییرات اقلیمی، احترام، ترویج و انجام تعهدات مربوط به حقوق بشر و حق بر سلامت کودکان، افراد با معلولیت و افراد در شرایط آسیب‌پذیر از جمله مهاجران تأکید می‌کند.^۴

۲-۳. اقدام‌های دولت‌ها

حال باید دید دولت‌ها به عنوان اصلی‌ترین و مهم‌ترین تابعان حقوق بین‌الملل در راستای حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی و به منظور اجرایی کردن تعهدات بین‌المللی خود در چارچوب نظام حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم و حقوق بشر، چه سازکارها و تمهیداتی را باید اتخاذ نمایند؟

گفته می‌شود یک‌سوم خشکسالی‌های جهان در جنوب صحرای آفریقا رخ می‌دهد و اتیوپی و کنیا یکی از بدترین خشکسالی‌های حداقل چهار دهه اخیر را تحمل می‌کنند.

1. Pobjoy JM, *The Convention on the Rights of the Child as a Complementary Source of Protection*, In: *The Child in International Refugee Law* (Cambridge Asylum and Migration Studies, Cambridge University Press, 2017), p.186.

2. Erga Omnes.

۳. حسینقلی رستم‌زاد، «جامعه بین‌المللی و تعهدات بین‌المللی Erga Omnes»، مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، شماره ۳۳، (۱۳۸۴)، ص ۱۱.

4. Preamble of the Paris Agreement on Climate Change, (2015), para 11.

کشورهایی مانند چاد نیز به شدت تحت تأثیر باران‌های سیل‌آسا و سیل قرار گرفته‌اند.^۱ به دنبال اثرات مخرب تغییرات اقلیمی در منطقه صحرای جنوبی آفریقا در سال‌های اخیر، شاهد روانه شدن خیل گسترده‌ای از پناهجویان به کشورهای مختلف هستیم که قصد دارند از طریق سواحل تونس خود را به خاک اروپا برسانند. مهاجران به دلیل نیاز اقتصادی برای ورود به اروپا ناگزیر به انجام فعالیت‌هایی با دستمزدهایی پایین‌تر از تونسی‌ها می‌باشند و با توجه به وضعیت نابسامان خود، اغلب به کارهای غیرقانونی روی می‌آورند که این خود زمینه بیگانه‌هراسی را فراهم می‌آورد^۲ و این در حالی است که طبق ماده ۱۷ کنوانسیون ۱۹۵۱ مربوط به وضعیت پناهندگان در مورد حق اشتغال به کار با دریافت دستمزد، هر دولت متعهد نسبت به پناهندگانی که به‌طور منظم در سرزمین او سکونت کرده‌اند، مکلف است مطلوب‌ترین رفتاری را که در چنین مواردی نسبت به اتباع دول بیگانه معمول می‌دارد، اتخاذ نماید.^۳

هم چنین می‌توان اشاره داشت، دسته‌ای دیگر از پناهندگان نیز که از طریق سواحل لیبی و دریای مدیترانه قصد مهاجرت به ایتالیا را داشتند، توسط دولت لیبی مورد خشونت قرار گرفتند. گزارش منتشره از سوی سازمان ملل متحد حاکی از آن است که به موجب دلایل منطقی آدم‌کشی، شکنجه، بردگی، حبس، تجاوز و دیگر اعمال غیرانسانی به‌طور سازمان‌یافته و فراگیر از سوی دولت علیه مهاجران صورت گرفته است که این خود جنایت علیه بشریت قلمداد می‌شود.^۴ سرانجام در سال ۲۰۱۷ پروتکل توافقی بین ایتالیا و مقامات

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به وزارت امور اقتصاد و دارایی ایران، «ناامنی مزمن غذایی جنوب صحرای آفریقا در میان تغییرات آب و هوایی»، (۱۴۰۱)، بازبینی شده در ۲۹ مرداد ۱۴۰۲ از

<https://economic.mfa.ir/portal/NewsView/695491>.

۲. شیرین روشار، «انفجار بیگانه‌هراسی با پس‌زمینه‌ای از اقتدارگرایی، حضور مهاجران ناخواسته جنوب صحرای آفریقا در تونس»، ماهنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی: لوموند دیپلماتیک، مه ۲۰۲۳، ص ۷. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: گزارش «انفجار بیگانه‌هراسی با پس‌زمینه‌ای از اقتدارگرایی، حضور مهاجران ناخواسته جنوب صحرای آفریقا در تونس»، لوموند دیپلماتیک، (مه ۲۰۲۳).

۳. خرسندی و جلالیان، همان، ص ۹۵.

4. Report of the UN Human Rights Council, 4 octobre 2021, Available at: <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/10/libya-evidence-crimes-against-humanity-and-war-crimes-committed-2016-un>> accessed 8 July 2025.

لیبیایی حول محور حمایت اتحادیه اروپا با هدف تأمین امنیت مرزهای ملی، حذف مهاجرت غیرقانونی و قاچاق انسان و تقویت همکاری در توسعه امضاء و سپس توسط اتحادیه اروپا پذیرفته و تضمین شد تا بار دیگر تأییدی بر «اراده خلل‌ناپذیر دو کشور برای همکاری و مشارکت در جهت یافتن راه‌حل‌های فوری برای مسئله مهاجرانی که به‌طور قاچاق از لیبی برای رسیدن به اروپا از طریق دریا اقدام می‌کنند» باشد.^۱ در این میان اروپا به‌منظور جلوگیری از ورود مهاجران غیرقانونی از مرزهای لیبی به اقدام‌هایی از جمله تأمین بودجه، آموزش دادن و تجهیز گارد ساحلی لیبی دست زد.^۲

باید در نظر داشت که اگرچه دولت‌ها به‌موجب اصل حاکمیت سرزمینی، حق کنترل عبور و مرور مرزهای خود را دارند و می‌توانند از ورود مهاجران به سرزمین خود خودداری کنند و نیز اگرچه در اعلامیه حقوق بشر ۱۹۴۸ که کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان آن را اساس حق پناهندگی می‌داند،^۳ اشاره‌ای به تکلیف دولت‌ها بر پذیرش پناهندگی نشده است، لکن باید اذعان داشت که به همان اندازه که درباره حاکمیت دولت‌ها اتفاق نظر می‌باشد، حقوق بنیادین بشری از جمله حق پناهندگی و لزوم رعایت آن نیز از جانب دولت‌ها ضروری است.^۴ بنابراین انتظار می‌رود دولت‌ها با اسکان موقت پناهندگان حداقل حقوق اولیه انسانی آنان را تا مهیا شدن شرایط اعطای تابعیت و یا بازگرداندن پناهندگان به کشور متبوع خویش طبق اصل منع اعاده^۵ رعایت نمایند.

۱. حوا بختیاری، «در زندان‌های مهاجران چه می‌گذرد لیبی، زندانبان اروپا»، ماهنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی لوموند دیپلماتیک، (ژانویه ۲۰۲۲)، ص ۴.

۲. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: گزارش «لیبی، زندانبان اروپا»، لوموند دیپلماتیک، ژانویه ۲۰۲۲.

Available at: <<https://ir.mondediplo.com/2022/01/article3957.html>> accessed 8 July 2023.

3. UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), (2009), Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees, 1975-2009, No. 1-109.

۴. سعیده مختارزاده و هانیه انصاری، «چارچوب سیاست‌گذاری و حقوق پناهندگان در ایران، با تأکید بر سیستم تعیین وضعیت پناهندگی»، فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری، دوره ۱۲، شماره ۴، (زمستان ۱۴۰۱)، ص ۱۰۱.

۵. در حقوق پناهندگان اصطلاح منع اعاده، به ممنوعیت بازگرداندن فرد پناهنده به کشوری دلالت دارد که ممکن است در آن حیات یا آزادی وی به علت نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه سیاسی یا تعلق به گروه‌های اجتماعی در معرض تهدید قرار گیرد.

همچنین باید اشاره داشت، در کنار تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در قبال پناهندگان زیست‌محیطی، تعهدات دیگری نیز به موجب کنوانسیون تغییرات اقلیمی ۱۹۹۲، پروتکل کیوتو ۱۹۹۷ و توافق‌نامه پاریس ۲۰۱۵ در راستای کنترل اثرات مخرب تغییرات اقلیمی و جلوگیری از وقوع پناهندگی زیست‌محیطی بر عهده دولت‌ها قرار دارد.

در کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی ۱۹۹۲^۱ به وضوح مشاهده می‌شود که مفاد این توافق‌نامه به سیاق مبهمی تدوین شده است تا انعطاف‌پذیری‌های لازم را برای دولت‌ها فراهم آورد.^۲ به موجب ماده ۴ کنوانسیون، دولت‌های عضو با در نظر گرفتن مسئولیت‌های مشترک اما متمایز خود متعهدند تا اقدام‌ها و برنامه‌ریزی‌های مقتضی را به منظور کنترل و کاهش گازهای گلخانه‌ای با هدف تعدیل تغییرات اقلیمی اتخاذ نمایند و با توسعه، اجرا و انتقال تکنولوژی، همکاری لازم و مؤثری را بدین منظور با سایر دولت‌ها شکل دهند.

پروتکل کیوتو نیز ترتیبات پایبندی و عدم پایبندی دولت‌ها را ذیل یک کمیته متشکل از دو شعبه تسهیل‌کننده و شعبه اجرایی با هدف نظارت بر چگونگی انجام تعهدات ۳۷ کشور صنعتی و جامعه اروپا در راستای کاهش ۵ درصدی گازهای گلخانه‌ای در بازه زمانی مشخص سازمان داده است.^۳

در نهایت توافق‌نامه پاریس با هدف اجرایی نمودن کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی، علاوه بر تبیین تعهدات دولت‌های توسعه‌یافته دایر بر ظرفیت‌سازی و افزایش سازگاری اقلیمی کشورهای در حال توسعه از طریق انتقال فناوری،

Guy S. Goodwin-Gill & Jane McAdam, *The Refugee in International Law* (Oxford University Press, 2021) P. 117.

1. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), Adopted on 9 May 1992, Entered into Force on 21 March 1994.

۲. منصور آبرم، حجت سلیمی ترکمانی و محمد موسی‌زاده، «چالش‌های نظام چندجانبه پایبندی در رژیم حقوقی تغییرات آب و هوایی با تأکید بر موافقت‌نامه پاریس»، دوره ۲۵، شماره ۴، (زمستان ۱۴۰۰)، ص ۷۸.

۳. جواد امین‌منصور، مدیریت موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی بین‌المللی: سیر تحولات در رژیم‌های پایبندی و اجرا (تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۹۰) ص ۱۴۶.

دولت‌ها را به ارائه گزارش و اطلاعاتی مطابق با قوانین مورد توافق در دوره‌های زمانی معینی ملزم می‌کند.^۱

بنابراین، تدوین کنوانسیون جدید که بتواند چارچوب قانونی فراگیرتری را پیرامون کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و تعهد دولت‌ها در قبال پناهندگان زیست‌محیطی ترسیم کند، لازم است. البته توسعه یک معاهده جدید نیز با موانع متعددی مواجه است؛^۲ نه تنها دستیابی به یک توافق بین‌المللی در مورد تعاریف افراد ذی‌ربط و معیارهای اعطای حمایت از آنها دشوار است، بلکه مذاکرات احتمالاً با سؤال‌های بسیار حساسی روبه‌رو خواهد شد که بر مسئولیت‌های کشورهای صنعتی در قبال اقلیم تأثیر می‌گذارد.^۳

۳-۳. رویه سازمان‌های بین‌المللی

از جمله سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی که در زمینه حقوق پناهندگان، خدمات شایانی را برای جامعه بین‌المللی به ارمغان آورده‌اند، می‌توان از سازمان بین‌الملل پناهندگان،^۴ کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان^۵ و سازمان بین‌المللی مهاجرت^۶ نام برد.

به دنبال آوارگی‌های فزاینده پس از جنگ جهانی دوم در اروپای غربی، اولین اقدام حمایتی سازمان ملل متحد، تأسیس سازمان بین‌المللی پناهندگان به موجب قطعنامه ۱۵ دسامبر ۱۹۴۶ مجمع عمومی بود. علاوه بر تصویب عهدنامه مربوط به وضعیت پناهندگان در تاریخ ۲۹ ژوئیه ۱۹۵۱ و پروتکل الحاقی آن در ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷ که مهم‌ترین اقدام

1. Christina Voigt, "The Paris Agreement: What is the Standard of Conduct for Parties?", Questions of International Law, Mar 24, (2016), p. 18.

2. Étienne Piguet, Antoine Pécoud & Paul Guchteneire, "De changements climatiques et migrations: quels risques, quelles politiques?", Dans l'Information Géographique, Vol. 75, No. 2011/4, p. 101.

3. François Gemenne, *Géopolitique du changement climatique* (Paris: Armand Colin, 2009) p. 129.

4. InterInternational Refugee organization (IRO).

5. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).

6. International Organization for Migration (IOM).

سازمان ملل متحد در زمینه حقوق پناهندگی تلقی می‌شود؛ همچنین مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۱۴ دسامبر ۱۹۶۷، «اعلامیه پناهندگی سرزمینی»^۱ را تصویب نمود. مطابق اسناد پیش گفته، کشورهای عضو متعهد شده‌اند که نسبت به پناهندگان بدون تبعیض، رفتار ملی را در زمینه‌های آزادی مذهبی، مراجعه به دادگاه‌ها، آموزش ابتدایی، قوانین کار و تأمین اجتماعی و هزینه‌های مالی معمول دارند.^۲ از جمله وظایف مهم کمیساریای عالی^۳ نیز می‌توان به امداد و کمک‌رسانی به آوارگان جنگی و پناهندگان، اتخاذ و اجرای معیارهای بین‌المللی رفتار با پناهندگان، تهیه و تنظیم عهدنامه‌ها و سایر اسناد مربوط به حمایت از پناهندگان و همکاری با دیگر سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیردولتی در زمینه حمایت از پناهندگان اشاره کرد.^۴

سازمان بین‌المللی مهاجرت^۵ نیز همواره به دنبال سازمان‌دهی مهاجرت نیروی کار، تدوین سیاست‌ها و راهبردهای کشوری و منطقه‌ای مهاجرت و قانونمند کردن آن و نیز ارائه کمک‌های انسان‌دوستانه به مهاجران نیازمند شامل پناهندگان و آوارگان درگیری‌های مسلحانه داخلی، مبارزه با قاچاق انسان و بازگشت داوطلبانه و ادغام مجدد آوارگان و سایر مهاجران به کشورهای خود می‌باشد.^۶ به‌طور کلی این سازمان که عمده فعالیت‌های خود را حول محور تنظیم امور مهاجرت و تسهیل روش‌های آن برای اسکان هرچه سریع‌تر مهاجران قرار داده است، با افزایش روحیه همکاری و مشارکت بین‌المللی سعی در تصویب

1. UN General Assembly, Declaration on Territorial Asylum, 14 December 1967, A/RES/2312(XXII).

۲. محمدرضا ضیائی بیگدلی، حقوق بین‌الملل عمومی، چاپ شصت و پنجم (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۸) ص ۲۳۳.

۳. مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه شماره ۳۱۹ مورخ دسامبر ۱۹۴۹، مصمم به تأسیس کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان به‌عنوان رکن فرعی خود گردید و اساسنامه آن را در سال ۱۹۵۰ طی قطعنامه شماره ۴۲۸ تصویب نمود.

۴. همان، ص ۲۴۰.

۵. سازمان بین‌المللی مهاجرت که از ۱۹۵۱ به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی مستقل تأسیس شده بود، در ۱۹ سپتامبر ۲۰۱۶ به‌عنوان یک سازمان مرتبط با سازمان ملل متحد و به نوعی زیر مجموعه آن سازمان به ثبت رسیده است.

۶. همان، ص ۲۱۰.

پیمان‌های جهانی برای مهاجرت آسان، حفظ محیط زیست و کنترل اقلیمی و به‌طور کلی مدیریت امور مهاجرتی دارد.^۱

همچنین در راستای حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی، این سازمان در سال ۱۹۹۲ به همراه گروه سیاست پناهندگان، گزارشی با عنوان «مهاجرت و محیط زیست»^۲ را منتشر کرد و هشدار داد که تعداد مهاجران جهانی ممکن است به میزان قابل توجهی افزایش یابد، زیرا مناطق بزرگ‌تری از زمین در نتیجه تغییرات اقلیمی غیرقابل سکونت می‌شوند.^۳ بدین منظور از سال ۲۰۰۷ کشورهای عضو از سازمان بین‌المللی مهاجرت درخواست کردند تا در زمینه مهاجرت، محیط زیست و تغییرات اقلیمی فعالیت کند. به همین دلیل در ابتدای سال ۲۰۱۵، یک بخش اختصاصی مهاجرت، محیط زیست و تغییرات اقلیمی^۴ برای رسیدگی به مهاجرت، محیط زیست و پیوند آن با اقلیم با هدف جلوگیری از مهاجرت اجباری که ناشی از عوامل محیطی است و ارائه کمک و حفاظت از جمعیت آسیب‌دیده در صورت وقوع مهاجرت اجباری در شرایط تغییرات اقلیمی ایجاد شد. در حقیقت این سازمان به دنبال یافتن راه‌حل‌های پایدار برای وضعیت پناهندگان زیست‌محیطی است و برای تسهیل مهاجرت در زمینه سازگاری با تغییرات اقلیمی و افزایش انعطاف‌پذیری جوامع آسیب‌دیده می‌کوشد.^۵

به‌طور کلی سازمان بین‌المللی مهاجرت و کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان، همگی برای دفاع از حقوق پناهندگان و مهاجران با یکدیگر همکاری

۱. پارسی کانادا، (بدون تاریخ)، «همه‌چیز در مورد سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM)»، بازبینی شده در ۳۰ مرداد

<https://parsicanada.com/blog/the-international-organization-migration>.

2. Migration and Environment.

3. Abdessalam Jaldi & Amal El Ouassif, "Climate Refugees A Major Challenge of International Community and Africa", Policy Center for the New South (PCNS), No.07/22, (June 2022), p. 17.

4. Migrant, Environment, Climate Change (MECC).

5. International Organization for Migration. (n.d.), "Climate Action. IOM", Retrieved July 8, 2023, Available at: <https://www.iom.int/climate-action>.

می‌کنند.^۱ بارزترین مثال آن همکاری سازمان‌های بین‌المللی در پی وقوع بلایای طبیعی در کشور بنگلادش به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین مناطق جهان است. سازمان بین‌المللی مهاجرت برای تضمین جابه‌جایی ایمن و منظم در بنگلادش پشتیبانی فنی را به دولت در تعدادی از بخش‌های مدیریت مهاجرت ارائه می‌کند. این حمایت شامل کمک به مهاجران آسیب‌پذیر، کنترل مرز، بهداشت و آمار مهاجرت و همچنین نظارت بر جابه‌جایی و کمک‌های بشردوستانه است.^۲ این سازمان همچنین طرح‌های توسعه ظرفیت در زمینه تغییرات اقلیمی را به بنگلادش ارائه می‌دهد. این ابتکار با هدف بهبود دانش در مورد چگونگی برنامه‌ریزی و مدیریت چالش‌های مرتبط با مهاجرت است. با کمک این ابتکار، سیاست‌گذاران در بنگلادش ممکن است بتوانند تغییرات محیطی را در برنامه‌های کنترل مهاجرت ملی جامع بگنجانند. در این صورت به‌منظور انطباق با تغییرات اقلیمی می‌توانند برای مقابله با مشکل پناهندگان زیست‌محیطی مجهزتر شوند.^۳

سازمان عفو بین‌الملل نیز از دولت‌ها می‌خواهد برای مانع شدن از افزایش دمای زمین به میزان بیش از ۱.۵ درجه سانتی‌گراد هرچه می‌توانند انجام دهند و میزان گازهای گلخانه‌ای تولیدی‌شان را در دیرترین حالت تا سال ۲۰۵۰ به صفر برسانند. کشورهای ثروتمند باید این کار را سریع‌تر انجام دهند و اطمینان حاصل کنند که اقدام‌ها برای مقابله با تغییرات اقلیمی به شیوه‌ای صورت پذیرد که حقوق بشر هیچ فردی را نقض نکند و به‌جای افزودن به نابرابری‌ها از آن‌ها بکاهد. به‌طور کلی کشورها باید با هم همکاری کنند تا بار مسئولیت تغییرات اقلیمی را به‌طور منصفانه میان خود تقسیم کنند.^۴

1. Alexander Betts, "Towards a 'Soft Law' Framework for the Protection of Vulnerable Irregular Migrants", International Journal of Refugee Law, Vol. 22, No. 2, (2010), p. 227.

2. Report of International Organization of Migration, (2016), available at: <https://publications.iom.int/books/assessing-climate-change-environmental-degradation-and-migration-nexus-south-asia>.

3. Sitti Zarina Alimuddin & Ali Muhammad, "Soft Law and the Protection of Climate Migrants: A Case Study of Bangladesh", Nation State: Journal of International Studies, June, Vol. 6, No. 1, (2023), p. 27.

4. Amnesty International. (n.d.), "Climate Change, Amnesty International", Retrieved July 8, (2023), available at: <https://fa.amnesty.org/what-we-do/climate-change>.

شایان ذکر است که اتخاذ تصمیمات و سیاست‌های کلان پیرامون حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی در سایه تدوین قوانین و دستورالعمل‌های متعدد از سوی سازمان‌های بین‌المللی، خود می‌تواند روزه امید در جهت حمایت روزافزون این نهادها از پناهندگان زیست‌محیطی و نیروی محرکی برای پایبندی هرچه بیشتر دولت‌ها نسبت به حقوق بنیادین پناهندگان تلقی شود.

۳-۴. رویه قضایی بین‌المللی

همان‌طور که اشاره شد، مسئله تغییرات اقلیمی امروزه یکی از مسائل اصلی جامعه بین‌المللی است، حتی در این راستا در تاریخ ۲۹ مارس ۲۰۲۳، مجمع عمومی سازمان ملل متحد اقدام به تصویب قطعنامه ۷۷/۲۷^۱ در هفتاد و هفتمین نشست خود نمود که اهمیت چشمگیری را به خود جلب کرد. این قطعنامه که با اجماع به تصویب رسید، به اهمیت پاسخ‌گویی جهانی به چالش‌های تغییرات اقلیمی اشاره دارد. در این قطعنامه، مسائل مرتبط با تغییرات اقلیمی به دقت مورد بررسی قرار گرفته است و کشورها به همکاری و اجرای تدابیر پیشگیرانه تشویق شده‌اند. تأکید بر اهمیت حقوق بین‌الملل محیط زیست و ادامه تلاش‌ها برای تقویت آن، به وضوح از جمله نکات مهم این قطعنامه است. اما نکته بارز این قطعنامه، درخواست نظر مشورتی از دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد تعهدات کشورها در زمینه تغییرات اقلیمی است^۲ که البته در زمان نگارش این مقاله همچنان در دست بررسی می‌باشد.

1. United Nations, [Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on the obligations of States in respect of climate change (A/RES/77/276). United Nations. Retrieved July 18, (2023), available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N23/094/52/PDF/N2309452.pdf>.

۲. مجمع عمومی از دیوان بین‌المللی دادگستری درخواست کرد که در مورد سؤال‌های زیر نظر دهد:

الف) «تعهدات کشورها بر اساس حقوق بین‌الملل برای تضمین حفاظت از سیستم اقلیمی و سایر بخش‌های محیط زیست در برابر انتشار گازهای گلخانه‌ای با منشأ انسانی برای کشورها و برای نسل‌های کنونی و آینده چیست؟
ب) پیامدهای حقوقی این تعهدات برای کشورهایی که با فعل و ترک فعل خود آسیب قابل توجهی به سیستم اقلیمی و سایر بخش‌های محیط زیست وارد کرده‌اند، با توجه به موارد زیر چیست؟
(۱) کشورها، به‌ویژه، کشورهای کوچک جزیره‌ای در حال توسعه، که به دلیل شرایط جغرافیایی و سطح توسعه خود، آسیب دیده‌اند یا به‌طور خاص تحت تأثیرات نامطلوب تغییرات اقلیمی هستند یا به‌طور ویژه آسیب‌پذیر هستند؛

همچنین در اقدام بی‌سابقه‌ای دیگر و بنا به درخواست کمیسیون کشورهای جزیره‌ای کوچک، دیوان بین‌المللی حقوق دریاها^۱ برای نخستین بار در ۲۱ می ۲۰۲۴، اقدام به صدور نظریه مشورتی پیرامون تغییرات اقلیمی و حقوق بین‌الملل نمود.^۲ به عبارتی از آن‌جا که اقیانوس و آب‌هوا به دلیل اثرگذاری بسیاری از پیامدهای مخرب اقلیمی بر اقیانوس‌ها همچون اسیدی شدن آب آنها، تغییرات دما و بالا آمدن سطح دریاها ارتباطی ناگسستنی دارند و نیز به دلیل این که با وجود اهمیت مرکزی اقیانوس برای سیستم اقلیمی، دادگاه‌های ملی و بین‌المللی توجه نسبتاً کمی به تعاملات میان حقوق بین‌الملل تغییر اقلیم و حقوق بین‌الملل دریا داشته‌اند؛ دیوان بین‌المللی حقوق دریاها در این نظریه مشورتی از کشورهای عضو کنوانسیون درخواست می‌نماید بر اساس تعهدات خاصی که به موجب ماده ۱۹۴ کنوانسیون بین‌المللی حقوق دریاها دارند؛^۳ اقدامات لازم را برای جلوگیری، کاهش و کنترل آلودگی دریایی ناشی از انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های انسانی انجام دهند و برای هماهنگ‌سازی سیاست‌های خود در این زمینه تلاش کنند؛^۴ زیرا همان‌طور که در این نظر مشورتی ذکر شده است، اقیانوس یک چاه جذب مهم برای کربن است و از سال ۱۹۷۰ بیش از ۹۰ درصد از گرمای اضافی در سیستم اقلیمی را جذب کرده است.^۵ در رویه دیگر مراجع قضایی، اگرچه شاهد صدور احکام قابل توجهی پیرامون حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی نمی‌باشیم اما صدور نظر مشورتی دادگاه آمریکایی حقوق

(۲) مردمان و افراد نسل حاضر و آینده که تحت تأثیر اثرات نامطلوب تغییرات اقلیمی قرار می‌گیرند.

1. The International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS).
2. The International Tribunal for the Law of the Sea -, Advisory Opinion No. 31 of May 21, (2024), Requested by the Commission of Small Island States on Climate Change and International Law, available at: [https:// www. itlos. org/ fileadmin/ itlos/documents/press_releases_english/PR_350_EN.pdf](https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/press_releases_english/PR_350_EN.pdf).
3. The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), Adopted by the Third United Nations Conference on the Law of the Sea on 10 December 1982, Entered into Force on 16 November 1994.
4. Silverman Roati, K., & Bönnemann, M. (2024, May 22), "The ITLOS Advisory Opinion on Climate Change: An Introduction into the Joint Blog Symposium, Verfassungsblog", Retrieved July 18, 2023, available at: [https:// verfassungsblog. de/ the-itlos-advisory-opinion-on-climate-change/](https://verfassungsblog.de/the-itlos-advisory-opinion-on-climate-change/).
5. The International Tribunal for the Law of the Sea, Advisory Opinion, No. 31, P. 30, Para.58, Available at: [https:// www. itlos. org/ fileadmin/ itlos/documents/cases/31/Advisory_Opinion/C31_Adv_Op_21.05.2024_orig.pdf](https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/31/Advisory_Opinion/C31_Adv_Op_21.05.2024_orig.pdf).

بشر^۱ که بنا به درخواست کلمبیا صادر شد نیز نشان از اهمیت سرشار حفاظت از محیط زیست به منظور مقابله با تغییرات اقلیمی از دیدگاه دیگر نهادهای قضایی بین‌المللی است. مطابق این نظر مشورتی، دیوان آمریکایی حقوق بشر به پرسش‌های دولت کلمبیا دایر بر این که چه کسی می‌تواند در مورد آسیب زیست‌محیطی فرامرزی ادعایی کند و شهروندان چه حقوقی در رابطه با آسیب‌های زیست‌محیطی دارند، مطابق با معاهدات و حقوق بین‌الملل عرفی پاسخ داد.

در این نظر مشورتی، دیوان آمریکایی حقوق بشر همچنین به تبیین تعهدات دولت‌ها در برابر کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر دایر بر حفاظت از حق بر محیط زیست سالم در چارچوب حمایت و تضمین حق حیات و تمامیت فردی پرداخت. به عبارتی دیوان آمریکایی حقوق بشر با تأکید بر ماده ۱۱ پروتکل سان سالوادور،^۲ بر این باور است که حق بر داشتن محیط زیست سالم از جمله حقوق اساسی بشر است که دولت‌های طرف کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در قبال آن متعهدند و معتقد است که برخورداری از سایر حقوق بشری عمیقاً با حفاظت از محیط زیست مرتبط است. شایان ذکر است از تغییرات اقلیمی نیز صراحتاً در این نظر یاد شده است که این خود الهام‌بخش تحولی در فراهم آمدن ابزارهای حقوقی در دعاوی تغییرات اقلیمی توسط شهروندان در آینده می‌باشد.

به طور کلی نظر مشورتی فرصتی برای شفاف‌سازی تعهدات حقوقی کشورها در رابطه با تغییرات اقلیمی می‌باشد. لذا این تصمیم‌ها آشکارا نشان‌دهنده توجه و نگرش مثبت جوامع جهانی به مسائل محیط‌زیست و تغییرات اقلیمی و تلاش برای بهبود شفافیت حقوقی در مسائل مربوط به مسئولیت دولت‌ها در مقابل تغییرات اقلیمی است تا در این راستا تعهدات

1. Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-23/17 of November 15, 2017, Requested by the Republic of Colombia, The Environment and Human Rights (State Obligations In Relation to the Environment in the Context of the Protection and Guarantee of the Rights to Life and to Personal Integrity: Interpretation and Scope Of Articles 4(1) and 5(1) in Relation to Articles 1(1) and 2 of the American Convention on Human Rights), Available at: <https://www.escri-net.org/caselaw/2019/advisory-opinion-oc-2317>.

2. The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights "Protocol of San Salvador", 16 November 1999.

کشورها در زمینه تغییرات اقلیمی به منظور ارتقای هماهنگی و تعامل جهانی برای مقابله با این چالش‌ها را آشکار سازد. این تصمیم‌ها می‌توانند انگیزه‌ای برای مقابله با تغییرات اقلیمی باشد و راهنمایی‌های ارزشمندی را برای تدوین سیاست‌ها و تدابیر آینده فراهم کنند. اما نظر به روند رو به فزاینده دعاوی اقلیمی و ضرورت آگاهی از چنین پرونده‌هایی در جهان امروز، اینک باید دید حقوق پناهندگان در رویه قضایی بین‌المللی چگونه مورد حمایت قرار می‌گیرد. البته از آنجا که دیوان اروپایی حقوق بشر در زمینه حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی نسبت به دیگر مراجع قضایی نقش پررنگ‌تری را ایفا نموده - است، بررسی چند پرونده پیرامون نقض موادی از کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۱ قابل توجه است.

در پرونده مولنر علیه اتریش^۲، این شخص که از شرایط بیماری خود به دلیل افزایش دمای هوا به بیش از سی درجه سلسیوس رنج می‌کشید، با استناد به حقوق مندرج در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر دایر بر حق بر زندگی، دسترسی به محکمه عادلانه، حق بر زندگی خانوادگی و خصوصی و نیز جبران خسارت مؤثر به ترتیب موضوع مواد ۲، ۶، ۸ و ۱۳ این کنوانسیون، دولت اتریش را به دلیل فقدان قوه تقنینی و اجرایی کارآمد پیرامون به اجرا در آوردن اهداف مطرح در توافق‌نامه پاریس و کاهش دمای هوا به بیش از دوران صنعتی شدن و شکست در پیشبرد اهداف ملی جهت کاهش گازهای گلخانه‌ای فرا می‌خواند که همچنان در زمان نگارش این مقاله در حال رسیدگی است.

در پرونده‌ای دیگر که حول محور انتشار گازهای گلخانه‌ای علیه ۳۲ کشور عضو اتحادیه اروپا از طرف چند تن از اتباع جوان پرتغالی در دیوان اروپایی حقوق بشر اقامه شده است،^۳ شاکیان با ادعای متأثر شدن سلامت و شرایط زندگی‌شان از اثرات گرمایش

1. The European Convention on Human Rights (ECHR), It Was Signed on 4 November 1950, In Rome, Entered into Force on 3 September 1953.

2. Mex Müllner v. Austria, European Court of Human Rights, No.18859/21, 25 March 2021.

3. Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, European Court of Human Rights, No. 39371/20, 29 June 2022.

جهانی، دعوای خود را بر مبنای نقض ماده ۲ (حق بر زندگی)^۱ و ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (حق بر زندگی خانوادگی و خصوصی)^۲ توسط کشورهای که تعهدات خود را به موجب این کنوانسیون و توافق نامه پاریس انجام نداده‌اند، اقامه کردند. شاکیان همچنین با استناد به نقض ماده ۱۴ (منع تبعیض) معتقدند که حقوق اولیه آنان بیش از نسل گذشته در معرض خطرات ناشی از تغییرات اقلیمی است و امیدوارند که صدور حکم مساعدی از سوی دیوان اروپایی حقوق بشر، اقدام‌های کشورهای عضو برای مقابله با پیامدهای گرمایش زمین را تسریع کند. وکیل شاکیان در استدلال خود ضمن تأکید بر اهمیت و اضطراب بحران اقلیمی خاطرنشان کرد که جلوگیری از وقوع فاجعه زیست‌محیطی به حوزه اختیارات یک دولت و یا امکانات و ساختارهای فقط یک کشور محدود نمی‌شود.^۳ همچنین اذعان کرد که در برخی از پرونده‌های مشابه، شکایت از دولت‌های محلی و ملی موفق بوده است، ولی چون قوانین و حوزه اختیارات دستگاه‌های قضایی کشوری در مورد تغییرات اقلیمی قدرت کافی ندارند، شاکیان به این نتیجه رسیدند که تنها مرجع فراملی، دیوان اروپایی حقوق بشر می‌باشد که اجرای احکام آن از سوی تمام کشورهای عضو الزامی است.^۴ متعاقب این شکایت، شعبه‌ای از دادگاه که رسیدگی پرونده به آن اختصاص

۱. به موجب بند ۱ ماده ۲ (حق بر زندگی): «حق زندگی همه افراد توسط قانون محافظت می‌شود. هیچ‌کس به‌طور عمد از حق زندگی خود محروم نمی‌شود، به جز در صورتی که این اقدام در راستای اجرای حکم دادگاه پس از صدور حکم محکومیت برای جرمی که این مجازات برای آن تعیین شده باشد، انجام شود».

۲. به موجب ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی):

الف- همه افراد حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، خانه و مکاتبات خود را دارند؛

ب- هیچ مقام عمومی نباید در اجرای این حق دخالت کند، مگر در صورتی که این دخالت با قانون منطبق باشد و در جامعه دموکراتیک برای مصالح امنیت ملی، ایمنی عمومی یا رفاه اقتصادی کشور، پیشگیری از بی‌نظمی یا جرم، حفاظت از سلامت یا اخلاق یا حفاظت از حقوق و آزادی‌های دیگر ضروری باشد.

3. Laville, S. (2023, September 27). Girl, 11, among Six Young People Taking on 32 Nations in Historic Climate Case, The Guardian. Retrieved December 8, 2023, from <https://www.theguardian.com/law/2023/sep/27/girl-11-among-six-young-people-taking-on-32-nations-in-historic-climate-case>.

4. Council of Europe, European Court of Human Rights. (n.d.). Grand Chamber hearing concerning 33 member States. Retrieved December 8, 2023, from <https://www.echr.coe.int/w/grand-chamber-hearing-concerning-33-member-states>.

داده شده بود با رد صلاحیت از خود، پرونده را در ۲۹ ژوئن ۲۰۲۲ به شعبه عالی واگذار نمود که همچنان در زمان نگارش این مقاله در جریان است.

همچنین در پرونده ۲۶ آوریل ۲۰۲۲ که توسط یک انجمن سوئیسی و اعضای آن در دیوان اروپایی حقوق بشر مطرح شده است،^۱ گروهی از سالمندانی که نگران عواقب گرمایش زمین بر شرایط زندگی و سلامت خود می‌باشند، با شکایت از مقامات سوئیسی، آنان را متهم به کوتاهی در ایفای تعهدات مثبت خود در راستای حفاظت مؤثر از زندگی‌شان بر مبنای ماده ۲، ۸ و ۱۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر پیرامون حق بر جبران خسارت مؤثر می‌کنند. مطابق این پرونده، دیوان اروپایی حقوق بشر در نهایت در تاریخ ۹ آوریل ۲۰۲۴، رأی تاریخی خود را علیه دولت سوئیس به دلیل کوتاهی این کشور در ایفای تعهدات اقلیمی و نقض حقوق بشر شهروندان خود صادر کرد.^۲ بی‌تردید صدور چنین رأیی ضمن پاسخ‌گو نمودن تمامی دولت‌ها در جامه عمل پوشاندن به تعهدات اقلیمی‌شان، می‌تواند صلح و امنیتی پایدار را در سایه‌سار عدالت اقلیمی برای تمامی ابنای بشر فراهم آورد.

بنابراین ملاحظه می‌شود که وجود دیوان اروپایی حقوق بشر در عرصه بین‌الملل، نویدبخش حمایت از حقوق پناهندگان، به‌عنوان بخشی از هدف اتحادیه اروپا برای ایجاد منطقه‌ای دارای آزادی، امنیت و عدالت شناخته شده است.^۳

البته باید اذعان داشت در کنار مراجع قضایی، حمایت سایر نهادهای غیرقضایی بین‌المللی نیز در جهت حمایت از حقوق پناهندگان زیست‌محیطی شایسته بررسی و توجه ویژه‌ای است.

1. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, European Court of Human Rights, No. 53600/20, 26 April 2022.

۲. یورونیوز فارسی، (۲۰۲۴)، زنان سوئیسی برنده پرونده مهم تغییرات آب و هوایی در دادگاه حقوق بشر اروپا شدند.

بازبینی شده در ۱۶ آذر ۱۴۰۲

<https://persi.euronews.com/2024/04/09/swiss-women-win-important-climate-case-at-european-court-of-human-rights>.

۳. محمد علیخانی، «نقش دیوان دادگستری و دادگاه حقوق بشر اروپا در توسعه حق پناهندگی در اتحادیه اروپا»، هشتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارآفرینی ایران، تهران، (۱۴۰۰)، ص ۱.

در نمونه‌ای دیگر، به دنبال رد شدن تقاضای پناهندگی یک شهروند از کشور کیریباتی^۱ از سوی دادگاه عالی نیوزیلند در سال ۲۰۱۵ در جریان پرونده تیتوتا،^۲ این شخص که حکم دادگاه عالی نیوزیلند را نقض حق حیات خود و خانواده‌اش تلقی می‌کرد، به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد که وظیفه آن رسیدگی به نقض موارد حقوق بشر است، شکایت کرد.^۳ کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد، علی‌رغم تأیید حکم دادگاه عالی نیوزیلند دائر بر این که هیچ مدرک مشخصی از شرایط تهدیدکننده زندگی ناشی از تغییرات اقلیمی و تخریب محیط زیست در این پرونده وجود ندارد، بیان می‌دارد که اگرچه دولت پذیرنده، صراحتاً از بازگرداندن فردی که بر اساس تأثیرات تغییرات اقلیمی درخواست پناهندگی می‌کند، ممنوع نیست؛ لکن طبق اصل منع اعاده هیچ‌کس نباید به کشوری بازگردانده شود که در آن با رفتار تحقیرآمیز و یا آسیب‌های جبران‌ناپذیر دیگری مواجه است. در نهایت می‌توان گفت رأی کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد در سال ۲۰۲۰، اولین تصمیمی است که به تلاش شخصی برای اعطای وضعیت پناهندگی به دلیل تأثیرات تغییرات اقلیمی می‌پردازد و اولین گام در جهت ایجاد یک تعهد حقوقی بین‌المللی

۱. کیریباتی با نام رسمی جمهوری کیریباتی کشوری جزیره‌ای در زیرمنطقه میکرونزی اقیانوسیه در اقیانوس آرام مرکزی است.

2. Teitioti V the Chief Executive of Ministry of Business Innovation and Employment, Supreme Court of New Zealand, NZSC 107, 20 July 2015.

در این پرونده یک شهروند کیریباتی به نام Ioane Teitioti، برای رد وضعیت پناهندگی خود در سال ۲۰۱۵ در دادگاه عالی نیوزیلند درخواست تجدیدنظر کرد. شاکی استدلال کرد که اثرات تغییرات اقلیمی بر جزیره کیریباتی، یعنی افزایش سطح اقیانوس‌ها و تخریب محیط زیست، شهروندان را مجبور به ترک جزیره کرده‌است. کیریباتی جزیره‌ای کوچک در اقیانوس آرام می‌باشد که به دلیل بالا آمدن سطح دریا اولین کشوری است که در معرض شدن قرار گرفته‌است.

3. Mariya Aleksandrova, Benjamin Schraven & Diogo Serraglio, "The Implications of the UN's Ruling on 'climate Refugees'", German Development Institute, (24 February 2020), p. 2; Ioane Teitioti v. New Zealand (advance Unedited Version), CCPR/C/127/D/2728/2016, UN Human Rights Committee (HRC), 7 January 2020, available at: <https://www.refworld.org/cases, HRC, 5e26f7134.html> [accessed 7 December 2023].

برای حفاظت در برابر اثرات نامطلوب تغییرات اقلیمی و سایر تهدیدات موجود علیه امنیت انسانی است که در کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو پناهندگان پوشش داده نشده است.^۱ بنابراین با نظر به جمیع نکات یادشده، می‌توان گفت که رویه قضایی بین‌المللی پیرامون حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی هم‌چنان در حال تحول است و تاکنون هیچ دادگاه بین‌المللی که صرفاً به پناهندگان زیست‌محیطی اختصاص داشته باشد، وجود ندارد. اما از آن‌جا که تأثیرات ناخوشایند تغییرات اقلیمی بر همه جوامع به‌ویژه بر کشورهای کمتر توسعه‌یافته آشکارا قابل درک است، این احتمال وجود دارد که در آینده‌ای نه‌چندان دور، پرونده‌های بیشتری در رابطه با جابجایی‌های ناشی از تغییرات اقلیمی در دادگاه‌های ملی و بین‌المللی با هدف ایجاد چارچوب قانونی به‌منظور تضمین حقوق پناهندگان تشکیل گردد.

۵-۳. سایر هنجارهای غیرالزام‌آور حقوق بین‌الملل

در حوزه حقوق بین‌الملل پناهندگان، مصوبات و هنجارهای غیرالزام‌آوری نیز با عنوان حقوق نرم^۲ وجود دارند که گرچه عدم اجرائیشان توسط بازیگران عرصه بین‌الملل ضمانت اجرایی در پی ندارد، لکن عمل به آنها می‌تواند نقش مهمی در تنظیم امور و تضمین حقوق پناهندگان ایفا نماید. در همین راستا اشاره به برخی از قطعنامه‌های صادره از سوی سازمان ملل متحد و مصوبات اتحادیه اروپا به‌عنوان مهاجرپذیرترین نقطه جهان ضروری به‌نظر می‌رسد.

در ۱۹ دسامبر ۲۰۱۸، مجمع عمومی سازمان ملل متحد قطعنامه‌ای با عنوان «پیمان جهانی مهاجرت ایمن، منظم و متعارف»^۳ را تصویب نمود. این قطعنامه که بر اساس اهداف و اصول منشور سازمان ملل متحد مدون شده است، در بند چهارم خود اشعار می‌دارد: «پناهندگان و مهاجران از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین یکسانی برخوردار می‌باشند که باید همواره مورد احترام، محافظت و تحقق‌بخشی قرار گیرند. با این حال، مهاجران و

1. Ibid.

2. Soft Law.

3. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018, Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, A/RES/73/195.

پناهندگان گروه‌های متمایزی می‌باشند که مشمول چارچوب‌های قانونی جداگانه‌ای واقع می‌شوند.^۱

طبق این قطعنامه، تنها پناهندگان هستند که از حمایت بین‌المللی خاص که توسط قواعد بین‌المللی پناهندگان تعریف شده است، برخوردار می‌باشند. این پیمان جهانی، به موضوع مهاجران می‌پردازد و یک چارچوب همکاری برای پرداختن به همه ابعاد موضوع مهاجرت ارائه می‌دهد. همچنین در بند ۷ خود یادآور می‌شود که این پیمان ارائه‌دهنده یک چارچوب همکاری است که از لحاظ حقوقی الزام‌آور نمی‌باشد و بر اساس تعهدات مورد توافق کشورهای عضو در بیانیه نیویورک در زمینه پناهندگان و مهاجران بنا شده است.^۲ در نهایت بند ۸ قطعنامه، الزام جمعی دولت‌های متعهد برای بهبود همکاری در زمینه مهاجرت بین‌المللی را از جمله اصول راهبردی خود می‌شمارد و با اذعان به این نکته که مهاجرت، بخشی از تجربه بشریت در طول تاریخ بوده است، این مهم که مهاجرت منبع شکوفایی، نوآوری و توسعه پایدار در دنیای جهانی است و با بهبود مدیریت کلان مهاجرت این تأثیرات مثبت می‌توانند بهینه شوند را به رسمیت می‌شناسد.^۳

در این میان همچنین می‌توان از اصول اساسی مندرج در اعلامیه سیاسی نشست عالی درباره بازنگری میان‌دوره‌ای چارچوب سندای برای کاهش خطر بلایا ۲۰۳۰-۲۰۱۵ توسط مجمع عمومی در تاریخ ۱۸ می ۲۰۲۳ یاد کرد.^۴ در این سند، مجمع عمومی مجدداً تعهد خود را به اجرای کامل چارچوب سندای از جمله اصول راهنما و چهار اولویت اصلی جهت اقدام برای کاهش خطر بلایا مورد تأکید قرار می‌دهد که انتظار می‌رود از روح حاکم بر مفاد این اعلامیه و با تکیه بر چهار اولویت اصلی مندرج در آن از جمله درک خطر بلایا؛ تقویت حکمرانی خطرپذیری این فجایع و مدیریت آن‌ها؛ سرمایه‌گذاری در

1. Ibid. para 4.

2. Ibid. para 7.

3. Ibid. para 8.

4. Resolution Adopted by the General Assembly on 18 May 2023, Political Declaration of the High-level Meeting on the Midterm Review of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030, A/RES/77/289.

کاهش خطر بلایا برای تاب‌آوری و تقویت آمادگی به‌منظور پاسخ مؤثر و بازسازی بهتر،^۱ پناهندگان زیست‌محیطی نیز زیر چتر حمایت دستورالعمل‌های قانونی سند مورد بحث قرار گیرند.

شورای حقوق بشر نیز در بند هفتم قطعنامه ۳۵/۲۰،^۲ به فوریت حمایت و ارتقای حقوق بشر مهاجران و افراد آواره در سراسر مرزهای بین‌المللی در زمینه تأثیر نامطلوب تغییرات اقلیمی اشاره دارد.

از سوی دیگر اتحادیه اروپا نیز همواره درصدد محافظت از پناهجویانی است که در محل زندگی خود در معرض خطر قرار دارند. با توجه به این که کشورهای عضو اتحادیه، حق بر پناهندگی را به‌عنوان یک حق بنیادین و یک تعهد بین‌المللی به موجب کنوانسیون ژنو ۱۹۵۱ حمایت از پناهندگان به رسمیت می‌شناسند، با اعمال اصل آزادی عبور و مرور بین کشورهایی که ارزش‌های اساسی و مشترکی را تعقیب می‌کنند، هنجارها و استانداردهای والایی را برای حمایت مؤثر از پناهندگان تضمین می‌نمایند. به عبارت دیگر کشورهای اتحادیه اروپا مسئولیت مشترکی را به‌منظور استقبالی آبرومندانه و منصفانه از پناهجویان دنبال می‌کنند تا از اعمال رفتار عادلانه نسبت به آنان و نیز از این که پرونده‌های مهاجران مطابق با استانداردهای یکسان بررسی می‌شوند، اطمینان حاصل کنند.

در راستای دستیابی و محقق نمودن این سیاست، اتحادیه اروپا از سال ۱۹۹۹ سیستم مشترک پناهندگی اروپا^۳ را ایجاد کرده است و بنا به پیشنهاد اصلاحی کمیسیون اروپا در سال ۲۰۲۰، این سیستم باید از طریق یک رویکرد جامع به سیاست مهاجرت و پناهندگی بر اساس سه رکن اصلی بنا نهاده شود:

* روش‌های کارآمد پناهندگی و بازگشت؛

1. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2023, May 18). "Political Declaration of the High-Level Meeting on the Midterm Review of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030", United Nations. Retrieved July 18, 2023, available at: <https://www.undrr.org/publication/political-declaration-high-level-meeting-midterm-review-sendai-framework-disaster-risk>.
2. Resolution Adopted by the Human Rights Council on 22 June 2017, Human Rights and Climate Change, A/HRC/RES/35/20, para 7.
3. Common European Asylum System (CEAS).

* همبستگی و مشارکت عادلانه مسئولیت؛

* تقویت مشارکت با کشورهای ثالث.

سیستم مشترک پناهندگی اروپا که توسط پنج سند قانونی و یک سازمان اداره می‌شود، با تعیین استانداردها و همکاری مشترک میان اعضا، در پی آن است که پناهجویان در یک سیستم باز و منصفانه در هر کجا که درخواست پناهندگی می‌کنند، به‌طور یکسان رفتار شوند.^۱

از جمله این اسناد می‌توان به دستورالعمل رویه‌های پناهندگی^۲ اشاره کرد که هدف از آن، تعیین شرایط لازم برای تصمیم‌گیری‌های عادلانه، سریع و با کیفیت در مورد پناهندگی است. مطابق این دستورالعمل، پناهندگان با نیازهای ویژه باید از حمایت‌های لازم برای توضیح ادعای خود برخوردار شوند و همچنین اعمال حمایت نسبت به (۱) خردسالانی که همراه ندارند و (۲) قربانیان شکنجه باید تضمین شود.^۳

سند دیگر، دستورالعمل شرایط پذیرش^۴ است که استانداردهای مشترکی را برای شرایط پذیرش از جمله مسکن، غذا، پوشاک و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، تحصیلی و غیره برای پناهجویان در سراسر اتحادیه تضمین می‌کند تا طبق منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا^۵ از حصول استاندارد زندگی مطابق با شئون آنان اطمینان پیدا کند.^۶

1. European Commission, Directorate General for Migration and Home Affairs. (n.d.). Reception conditions under the Common European Asylum System. European Commission, Retrieved July 28, 2023, available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/reception-conditions_en.

2. The Asylum Procedures Directive.

3. European Commission, Directorate General for Migration and Home Affairs. (n.d.). Asylum procedures under the Common European Asylum System. European Commission. Retrieved July 28, 2023, available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/asylum-procedures_en.

برای مطالعه بیشتر بنگرید به:

Directive 2013/32/EU — common procedures for granting and withdrawing international protection.

4. The Reception Conditions Directive.

5. Treaty establishing a Constitution for Europe (TCE).

6. European Commission. (n.d.). Common European Asylum System (CEAS). European Commission. Retrieved July 28, 2023, from <https://home->

دستورالعمل صلاحیت^۱ نیز زمینه‌های اعطای حمایت بین‌المللی و در نتیجه اتخاذ تصمیمات پناهندگی قوی‌تر را با هدف دسترسی پناهندگان به حقوق و اقدام‌های یکپارچه به‌منظور پشتیبانی هرچه بیشتر آنان فراهم می‌نماید.

از دیگر مقررات قابل توجه در حیطه حقوق پناهندگان در اتحادیه اروپا می‌توان مقررات دوبلین^۲ را با هدف حفاظت از پناه‌جویان در طول فرآیند تشکیل دولت و بررسی قوانین حاکم بر روابط بین دولت‌ها یادآور شد. به عبارت دیگر مقررات دوبلین درصدد اطمینان حاصل پیدا کردن از دسترسی سریع به مراحل پناهندگی و تعیین دولت عضو مسئول بررسی درخواست پناهندگی در اروپاست.^۳

مقررات پایگاه داده مرکزی اروپا^۴ نیز از تعیین کشور عضو مسئول تحت مقررات دوبلین حمایت می‌کند و به مقامات مجری قانون اجازه می‌دهد تا از طریق این پایگاه به اثر انگشت پناه‌جویان تحت شرایط کاملاً محدود به‌منظور جلوگیری، کشف یا بررسی جدی‌ترین جنایات مانند قتل و تروریسم دسترسی داشته باشند.

affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en.

برای مطالعه بیشتر بنگرید به:

Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast).

1. The Qualification Directive.

برای مطالعه بیشتر بنگرید به:

Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on Standards for the Qualification of Third-country Nationals or Stateless Persons as Beneficiaries of International Protection, for a Uniform Status for Refugees or for Persons Eligible for Subsidiary Protection, and for the Content of the Protection Granted (recast).

2. The Dublin Regulations (Dublin III), No. 604/2013, Was Signed in Dublin, Ireland on 15 June 1990, and First Came into Force on 1 September 1997.

3. UNHCR Greece. (n.d.). Right to family reunification in Greece for refugees (Dublin III). UNHCR. Retrieved July 28, 2023, available at: [https:// help. unhcr. org/ greece/ applying- for- asylum/ dublin- iii- family- reunification-and-other-legal-pathways/](https://help.unhcr.org/greece/applying-for-asylum/dublin-iii-family-reunification-and-other-legal-pathways/).

4. European Dactyloscopy (Eurodac), Available at: [https:// knowledge4policy. ec. europa.eu/dataset/ds00008_en](https://knowledge4policy.ec.europa.eu/dataset/ds00008_en).

در نهایت، آژانس پناهندگی اتحادیه اروپا با هدف بهبود عملکرد و اجرای سیستم مشترک پناهندگی به ارائه کمک‌های عملیاتی و فنی به کشورهای عضو در ارزیابی درخواست‌های حمایت بین‌المللی در سراسر اروپا می‌پردازد. به دنبال تلاش اروپا دایر بر ایجاد سیاست یکنواخت و مشترک به منظور اتخاذ رفتار عادلانه در ارتباط با پناهندگان، در مقابل ساز کارهای سخت‌گیرانه‌ای نیز با هدف مهار سیل عظیم مهاجرت‌های غیرقانونی به اروپا وجود دارد. اخیراً نمایندگان کشورهای عضو اتحادیه اروپا در نشست ۴ اکتبر ۲۰۲۳ در بروکسل در مورد مدیریت «بحران پناهجویی»^۱ و رسیدگی به «مهاجرت غیرقانونی»^۲ در هنگامی که شمار مهاجران بسیار زیاد می‌شود، به توافق رسیدند.^۳ این توافق که به منظور اصلاح سیاست پناهندگی همچنان بر سر نهایی شدن در پارلمان اروپا ادامه دارد، رویکردهای سخت‌گیرانه‌ای در برخورد با پناهجویانی که بدون چشم‌انداز کسب اجازه اقامت وارد خاک یکی از کشورهای اتحادیه می‌شوند، اعمال خواهد کرد.

نتیجه‌گیری

گرمای فزاینده دما و متأثر شدن زمین از آثار ناشی از تغییرات اقلیمی در عصر کنونی، مشکلات زیست‌محیطی عدیده‌ای را در پی داشته است. در این راستا علاوه بر تأثیرات زیان‌باری که تغییرات اقلیمی بر حق حیات و سلامت پناهجویان می‌گذارد؛ مشکلات اقتصادی و معیشتی ناشی از غیرقابل کشت شدن زمین‌های کشاورزی، خشکسالی و قحطی نیز تهدیدی جدی علیه حق بر غذا و امنیت غذایی جامعه بین‌المللی به شمار می‌رود و این خود، افزایش آمار پناهندگان زیست‌محیطی را به دنبال دارد. در راستای مقابله با این معضل جهانی، گام‌های ارزشمندی با هدف غلبه بر عواقب زیست‌محیطی این پدیده و پشتیبانی از پناهندگان زیست‌محیطی در سطح بین‌المللی برداشته شده است.

1. Migration Crisis.

2. Illegal Immigration.

3. European Commission, Statement on the Political Agreement in the Council on the Crisis Proposal- New Pact on Migration and Asylum, Brussels, 4 October 2023, Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_4761.

تدوین کنوانسیون ۱۹۹۲ سازمان ملل متحد درباره چارچوب تغییر اقلیم به همراه پروتکل کیوتو ۱۹۹۷ و همچنین تصویب توافق‌نامه اقلیمی پاریس در سال ۲۰۱۵ از جمله اقدام‌های قابل توجه و ارزنده‌ای است که پایدارسازی میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای را در دستور کار خود قرار دادند.

از سوی دیگر انعقاد کنوانسیون بین‌المللی ۱۹۵۱ و پروتکل ۱۹۶۷ پیرامون وضعیت پناهندگان، گویای اهمیت سرشار تحقق حقوق اولیه پناهجویان از دیدگاه جامعه بشری است. به عبارتی تلاش جامعه جهانی در جهت تدوین قوانین حمایتی گوناگون در قالب کنوانسیون‌های متعدد بین‌المللی پیرامون حقوق پناهندگان و تغییرات اقلیمی، حاکی از این باور است که افکار عمومی جهان بر مبنای روحیه نوع‌دوستی نسبت به معضل پناهندگان زیست‌محیطی بی‌تفاوت نبوده است و همواره در راه حفظ کرامت و تحقق حقوق بنیادین پناهجویان می‌کوشد. علی‌رغم حمایت نسبی رویه قضایی از پناهندگان زیست‌محیطی که خود می‌تواند نویدبخش شکل‌گیری هنجارهای حمایتی از پناهندگان به صورت عرف بین‌المللی باشد؛ بررسی اجمالی اسناد بین‌المللی ما را با این واقعیت مواجه می‌سازد که هیچ‌یک از معاهدات موجود پیرامون حقوق پناهندگان، قابلیت اعمال بر پناهجویان زیست‌محیطی را به طور خاص ندارند، در نتیجه به دلیل این خلأ تقنینی، جامعه بین‌المللی باید هرچه زودتر مقدمات تدوین یک کنوانسیون جامع و فراگیر را در زمینه تبیین حقوق پناهندگان زیست‌محیطی به منظور انجام تکالیف و تعهدات دولت‌ها فراهم آورد. اما همان‌طور که پیش‌تر بدان اشاره شد، دستیابی به توافق و حصول اجماع جهانی به منظور تدوین کنوانسیونی واحد که بتواند بازتابی از تجميع منافع متضاد کشورها و حمایتی همه‌جانبه از پناهندگان زیست‌محیطی باشد، با توجه به رویه و سیاست‌های مهاجرتی متفاوت در پیش گرفته از سوی دولت‌ها، امری دشوار به نظر می‌رسد.

بنابراین تا زمان تصویب کنوانسیونی جدید، انعقاد موافقت‌نامه‌های حمایتی دو یا چندجانبه میان کشورهایی که به زعم راهنمای حقوقی کمیساریای عالی سازمان ملل متحد

برای پناهندگان،^۱ طرف کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱، پروتکل الحاقی ۱۹۶۷ و دیگر اسناد حقوقی مرتبط با حقوق پناهندگان و حقوق بشر می‌باشند، با هدف تضمین حقوق پناهندگان زیست‌محیطی و فراهم‌سازی بستری مناسب برای مهاجرتی ایمن و منظم از طریق کمک‌های بشردوستانه بیش از پیش ضرورت دارد.

از سوی دیگر در اقدام‌های دولت‌ها متأسفانه همچنان اصل حاکمیت سرزمینی بر دیگر تعهدات حقوق بشری غلبه می‌کند و شمار زیادی از دولت‌ها مخصوصاً دول اروپایی تمایل به پذیرش پناهندگان زیست‌محیطی ندارند و با اعمال سیاست‌های سخت‌گیرانه، پناهندگان را در شرایط نامطلوب قرار می‌دهند. بنابراین به منظور مرتفع‌نمودن عدم تمایل جهانی نسبت به پذیرش پناهندگان زیست‌محیطی، مقتضی است در پرتو همکاری بین‌المللی، بتوان حمایت‌ها و خدماتی را در قالب ایجاد صندوق‌ها و برنامه‌های کمک مالی بین‌المللی ترتیب داد تا ضمن یاری رساندن به دولت‌های میزبان در فراهم‌آوری زیرساخت‌های لازم برای تأمین حداقل حقوق اولیه پناهندگان، بتوان حمایتی همه‌جانبه را در راستای تأمین زندگی توأم با کرامت انسانی برای ایشان به ارمغان آورد.

از این‌رو نگارندگان امید دارند تا جامعه بین‌المللی بار دیگر با بازنگری در نظام حقوقی حاکم بر پناهندگان نسبت به رفع نواقص موجود و پیش‌بینی ضمانت‌اجراهای مؤثر، اقدام‌های مقتضی را در راستای پایبندی هرچه بیشتر دولت‌ها پیرامون کنترل فرآیند گرمایش زمین و کاهش اثرات ناخوشایند تغییرات اقلیمی و حمایت از پناهندگان زیست‌محیطی به‌عمل آورد. در این راستا شایسته است در سایه توسعه الزامات کنونی حقوق بین‌الملل، پیرامون تغییرات اقلیمی و پناهندگان و به‌عنوان نخستین گام، ضمن ارتقای مبانی نظام مسئولیت بین‌المللی در قبال پناهندگان، تعریفی جامع و روشن از مفهوم پناهندگی زیست‌محیطی و همچنین تبیین دقیقی از تعهدات دولت‌های مبدأ و میزبان از رهگذر توافقات بین‌المللی ارائه شود تا با مبنا قرار دادن چارچوب‌های هنجاری فعلی و به‌طور خاص با تکیه بر اصول مندرج در کنوانسیون ۱۹۵۱ مربوط به وضعیت پناهندگان، بتوان نظام

1. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidance Note on Bilateral and/or Multilateral Transfer Arrangements of Asylum-seekers, May 2013, available at: <https://www.refworld.org/docid/51af82794.html> [accessed 5 December 2023].

حقوقی مستقلی را برای حمایت از این دسته از پناهندگان پدید آورد و یا دست کم بتوان مرزهای حمایت‌های حقوق بشری را تا سرحد پاسداری از حقوق بنیادین پناهندگان زیست‌محیطی گسترش داد. بدین منظور سازکارهای حمایتی و قانونی سازمان‌های بین‌المللی نیز به عنوان اهرم فشاری بر دولت‌ها، می‌تواند در جامه عمل پوشاندن به تعهدات بین‌المللی‌شان راهگشا باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Rozhin Taghdisi

<https://orcid.org/0009-0007-7337-1565>

Nezhad

Kian Biglarbeigi

<https://orcid.org/0000-0001-8659-0299>

Amirsaed Vakil

<https://orcid.org/0000-0003-4557-1600>

منابع

کتاب‌ها

- امین منصور، جواد، مدیریت موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی بین‌المللی: سیر تحولات در رژیم‌های پایبندی و اجرا (تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۹۰).
- ضیائی‌بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین‌الملل عمومی، چاپ شصت و پنجم (تهران: نشر گنج دانش، ۱۳۹۸).
- وکیل، امیرساعد و عسکری، پوریا، نسل سوم حقوق بشر حقوق همبستگی، چاپ اول (تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۸۳).

مقاله‌ها

- اسدی‌پور، احسان و همکاران، «حق و حقوق پناهندگان بر اساس اسناد بین‌المللی»، کنفرانس ملی اندیشه‌های نوین و خلاق در مدیریت، حسابداری، مطالعات حقوقی و اجتماعی، (۱۳۹۷).
- آیرم، منصور؛ سلیمی ترکمانی، حجت و موسی‌زاده، محمد، «چالش‌های نظام چندجانبه پایبندی در رژیم حقوقی تغییرات آب و هوایی با تأکید بر موافقت‌نامه پاریس»، دوره ۲۵، شماره ۴، (زمستان ۱۴۰۰).
- بختیاری، حوا، «در زندان‌های مهاجران چه می‌گذرد لیبی، زندانبان اروپا»، ماهنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی لوموند دیپلماتیک، (ژانویه ۲۰۲۲)
<https://ir.mondediplo.com/2022/01/article3957.html>.
- توسلی نائینی، منوچهر، «جنگ و حقوق کودکان آواره و بی‌سرپرست»، فقه و حقوق خانواده، شماره ۳۲، (۱۳۸۲).
- خرسندی، مهناز و جلالیان، عسکر، «اصل منع اعاده پناهندگان از منظر اسناد حقوق بشری با تأکید بر پناه‌جویان زیست‌محیطی»، فصلنامه تمدن حقوقی، دوره ۵، شماره ۱۲، (۱۴۰۱).
- رستم‌زاد، حسینقلی، «جامعه بین‌المللی و تعهدات بین‌المللی Erga Omnes»، مجله حقوقی، شماره ۳۳، (۱۳۸۴).
- روشار، شیرین، «انفجار بیگانه‌هراسی با پس‌زمینه‌ای از اقتدارگرایی، حضور مهاجران ناخواسته جنوب صحرای آفریقا در تونس»، ماهنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی لوموند دیپلماتیک، (مه ۲۰۲۳).
- علیخانی، محمد، «نقش دیوان دادگستری و دادگاه حقوق بشر اروپا در توسعه حق پناهندگی در اتحادیه اروپا»، هشتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارآفرینی ایران، تهران، (۱۴۰۰)،
<https://civilica.com/doc/1316839>.
- مختارزاده، سعیده و انصاری، هانیه، «چارچوب سیاست‌گذاری و حقوق پناهندگان در ایران، با تأکید بر سیستم تعیین وضعیت پناهندگی»، فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری، دوره ۱۲، شماره ۴، (۱۴۰۱).

- مدرس سبزواری، ساسان و قاری سیدفاطمی، سیدمحمد، «مهاجران محیط زیستی در حقوق بین الملل: از ابهام مفهومی تا فقدان چارچوب حقوقی»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال ۲۰، شماره ۶۱، (۱۳۹۷).
- مصفا، نسرین و حسین زاده هاشمی، حورا، «حمایت حقوقی از پناهجویان تغییرات اقلیمی»، فصلنامه مطالعات بین المللی (ISJ)، سال ۱۳، شماره ۱، (۱۳۹۵).
- مقبلی دامنه، مصیب و ثنایی نژاد، سیدحسین، «بررسی اجمالی تغییر اقلیم با تکیه بر کنفرانس‌های مربوط به کنوانسیون تغییر اقلیم سازمان ملل و نقش ایران در آن»، دگرگونی‌ها و مخاطرات آب و هوایی، سال ۱، شماره ۲، (۱۳۹۸).

References

Books

- Cholewinski, Ryszard, Guchteneire, Paul de & Pecoud Frontmatter, Antoine, *Migration and Human Rights: The United Convention on Migrant Workers 'Rights* (Cambridge University Press, 2009).
- Gemenne, François, *Géopolitique du changement climatique* (Paris: Armand Colin, 2009).
- Goodwin-Gill, Guy S. & McAdam, Jane, *The Refugee in International Law* (Oxford University Press, 2021).
- Jason M, Pobjoy, *The Convention on the Rights of the Child as a Complementary Source of Protection, In: The Child in International Refugee Law* (Cambridge Asylum and Migration Studies, Cambridge University Press, 2017).
- Machler, Reinhard et al., *Loss and Damage from Climate Change* (Climate Risk Management, Policy and Governance, Springer, 2018).

Articles

- Aleksandrova, Mariya, Schraven, Benjamin & Serraglio, Diogo, "The Implications of the UN's Ruling on 'Climate Refugees'", German Development Institute, (24 February 2020). [https:// www.idos-research.de/ uploads/ media/ German_ Development_ Institute_ Aleksandrova_ Schraven_ Serraglio_ 24.02.2020.pdf](https://www.idos-research.de/uploads/media/German_Development_Institute_Aleksandrova_Schraven_Serraglio_24.02.2020.pdf).
- Alimuddin, Sitti Zarina & Muhammad, Ali, "Soft Law and the Protection of Climate Migrants: A Case Study of Bangladesh", Nation State: Journal of International Studies, June , Vol. 6, No. 1, (2023).
- Betts, Alexander, "Towards a 'Soft Law' Framework for the Protection of Vulnerable Irregular Migrants", International Journal of Refugee Law, Vol. 22, No. 2, (2010).
- Cournil, Christel, "Les "réfugiés environnementaux": enjeux et questionnements autour d'une catégorie émergente", Migrations Société, No. 128, (2010).
- Grossman, Margaret Rosso, "Climate Change and the Individual", The American Journal of Comparative Law, Vol. 66, Issue suppl_1, (2018).
- Jaldi, Abdessalam & El Ouassif, Amal, "Climate Refugees A Major Challenge of International Community and Africa", Policy Center for the New South (PCNS), No. 07/22, (June 2022).
- Mayer, Benoit, "Climate Change Mitigation as an Obligation under Human Rights Treaties?", American Journal of International Law, Vol. 115, Issue 3, (2021).
- Piguet, Étienne, Pécoud, Antoine & Guchteneire, Paul, "De changements climatiques et migrations: quels risques, quelles politiques?", Dans l'Information Géographique, Vol. 75, No. 4 (2011).

- Vaghri, Ziba, Tessier, Zoë & Whalen, Christian, “Refugee and Asylum-Seeking Children: Interrupted Child Development and Unfulfilled Child Rights”, Children, Vol. 6, Issue 11, (2019).
- Voigt, Christina, “The Paris Agreement: What is the Standard of Conduct for Parties?”, Questions of International Law, Mar 24, (2016), <https://www.qil-qdi.org/paris-agreement-standard-conduct-parties/>.

Documents

- Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, adopted by General Assembly resolution 3318 (XXIX) on 14 December 1974 , entered into force in 1974.
- Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast).
- Directive 2013/32/EU — common procedures for granting and withdrawing international protection.
- Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Laying Down Standards for the Reception of Applicants for International Protection (Recast).
- International Covenant on Civil and Political Rights, adopted 16 December 1966 by General Assembly resolution 2200A (XXI).
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights New York, 16 December 1966.
- Resolution adopted by the General Assembly on 18 May 2023, Political Declaration of the High-Level Meeting on the Midterm Review of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030, A/RES/77/289.
- Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018, Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, A/RES/73/195.

- Resolution Adopted by the Human Rights Council on 22 June 2017, Human Rights and Climate Change, A/HRC/RES/35/20.
- The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights ("Protocol of San Salvador"), 16 November 1999.
- The Charter of the United Nations, It Was Signed on 26 June 1945, in San Francisco, United States, Entered into Force on 24 October 1945.
- The Convention on the Rights of the Child, Adopted by the UN General Assembly on 20 November 1989, Entered into Force in September 1990.
- The Convention Relating to the Status of Refugees 1951.
- The Dublin Regulations (Dublin III), No. 604/2013, Was Signed in Dublin, Ireland on 15 June 1990, and First Came into Force on 1 September 1997.
- The European Convention on Human Rights (ECHR), It Was Signed on 4 November 1950, in Rome, Entered into Force on 3 September 1953.
- The Paris Agreement, Adopted by 196 Parties at the UN Climate Change Conference (COP21), Paris, France, on 12 December 2015, Entered into Force on 4 November 2016.
- The Protocol Relating to the Status of Refugees, Entered into Force on 4 October 1967.
- The International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, Signed on 18 December 1990, Entered into Force on 1 July 2003.
- The Universal Declaration Human Rights (UDHR), it was accepted by the General Assembly as resolution/UNGA Resolution_217) During Its Third Session on 10 December 1948 at the Palais de Chaillot in Paris, France.
- The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), adopted by the Third United Nations Conference on the Law of the Sea on 10 December 1982, Entered into Force on 16 November 1994.
- UN General Assembly, Declaration on Territorial Asylum, 14 December 1967, A/RES/2312 (XXII).

- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), Adopted on 9 May 1992, Entered into Force on 21 March 1994.
- United Nations Millennium Declaration, Adopted on 8 September 2000 by General Assembly Resolution 55/2.

Cases

- Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, European Court of Human Rights, No 39371/20, 29 June 2022.
- Ioane Teitiota v. New Zealand (advance unedited version), CCPR/C/127/D/2728/2016, UN Human Rights Committee (HRC), 7 January 2020.
- Mex Müller v. Austria, European Court of Human Rights, No.18859/21, 25 March 2021.
- Teitiota v the Chief Executive of Ministry of Business Innovation and Employment, Supreme Court of New Zealand, NZSC 107, 20 July 2015.
- The International Tribunal for the Law of the Sea, Advisory Opinion No. 31 Of May 21, 2024, Requested By The Commission of Small Island States on Climate Change and International Law , Available at:https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/press_releases_english/PR_350_EN.pdf.
- Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, European Court of Human Rights, No. 53600/20, 26 April 2022.

In Persian

Books

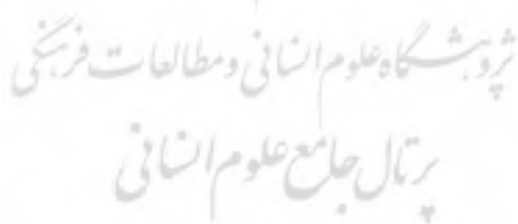
- Amin Mansour, Javad, *Management of International Environmental Agreements: Trends in Compliance and Implementation Regimes* (Tehran: Office of Political and International Studies, 2011). [In Persian]
- Vakil, Amirsaeed & Askari, Pouria, *Third Generation of Human Rights, Solidarity Law*, First Edition (Tehran: Majd Scientific and Cultural Assembly, 2004). [In Persian]

- Ziai Bigdeli, Mohammad Reza, *Public International Law*, 56th Edition (Tehran: Ganj-e-Danesh Publishing, 2019). [In Persian]

Articles

- Airom, Mansour, Hojjat, Salimi Turkamani & Musazadeh, Mohammad, "Challenges of the Multilateral Compliance System in the Legal Regime of Climate Change (With Emphasis on the Paris Agreement)", *Comparative Law Researches Quarterly*, Vol. 25, No. 4, (2022). [In Persian]
- Alikhani, Mohammad, "The Role of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights in the Development of Asylum Law in the European Union", *Eighth National Conference on New Studies and Research in the Field of Humanities, Management and Entrepreneurship in Iran*, Tehran, (2021). [In Persian]
- Asadipour, Ehsan, Vosoughi Fard, Babak, Namdar Pourbangar, Mostafa & Honarpour Tamiz, Seyed Hamed, "Right and Rights of Refugees Based on International Documents", *National Conference on Innovative and Creative Ideas in Management, Accounting, Legal and Social Studies*, (2018). [In Persian]
- Bakhtiari, Hawa, "What's Going on in the Prisons of Immigrants in Libya, Europe's Jailer", *Political, Social and Cultural Monthly: Le Monde Diplomatic*, (January 2022), [https:// ir. mondediplo. com/ 2022/01/ article3957.html](https://ir.mondediplo.com/2022/01/article3957.html). [In Persian]
- Khorsandi, Mahnaz & Jalalian, Asgar, "The Principle of Prohibition of Repatriation of Refugees from the Perspective of Human Rights Documents with Emphasis on Environmental Refugees", *Journal of Legal Civilization*, Vol. 5, Issue 12, (2022).
- Modarress Sabzevary, Sassan & Ghari Seyed Fatemi, Seyed Mohammad, "Environmentally-Displaced Persons in International Law: Conceptual Ambiguity and the Need for a Legal Framework", *Journal of Public Law Research*, Vol. 20, Issue 61, (2019). [In Persian]
- Moghbeli Damaneh, Mosayeb & Sanaeenejad, Seyed Hossein, "Overview of Climate Change, Relying on the UN Framework Convention on Climate Change Conferences and the Role of IRAN", *Journal of Climate Change & Climate Disasters*, Vol. 2, (2020). [In Persian]

- Mokhtarzade, Saeede & Ansari, Hanieh, "Policymaking Framework and Refugee Rights in Iran, Focusing on the Refugee Status Determination", Journal of Science and Technology Policy, Vol. 12, Issue 4, (2023). [In Persian]
- Mossafa, Nassrin & Hosseinzadeh Hashemi, Houra, "Legal Protection for Climate Change Refugees", The International Studies Journal (ISJ), Vol. 13, Issue 1, (August 2016). [In Persian]
- Rostamzad, Hossein Gholi, "International Community and International Obligations Erga Omnes", Journal of International Law Review, Vol. 22, Issue 33, (January 2005). [In Persian]
- Roushar, Shirin, "Xenophobia Explosion with a Background of Authoritarianism, Involuntary Presence of South African Immigrants in Tunisia", Political, Social, Cultural Monthly: Le Monde Diplomatique, (May 2023), <https://ir.mondediplo.com/2023/05/article4437.html> [In Persian]
- Tavasoli Naieni, Manouchehr, "War and the Rights of Displaced and Orphaned Children", Family Jurisprudence and Laws, No. 32, (2002). [In Persian]

استناد به این مقاله: تقدیسی نژاد، روژین، بیگلریگی، کیان و وکیل، امیرساعد، «الزامات حقوق بین الملل تغییر اقلیم در راستای حمایت حقوقی از پناهندگان زیست محیطی»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۷، شماره ۸۷، (۱۴۰۴)، ۲۷۴-۲۲۱.

Doi: 10.22054/QJPL.2025.77763.2971

The Quarterly Journal of Public Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License